

ERK

Sisu:

- K. Päts: Mõni sõna rahvuse mõiste selgituseks.
- A. Tõnisson: Eesti — eestlastele!
- J. Pitka: Aastapäeval.
- G. Ränk, Meie idapiiri asustusest.
- R. Olbrei: Rahvusliku energi võimendamise probleem.
- J. Lang: Hariduspoliitilisi päevaküsimusi.
- H. Sepp: Võõrast mõjust.
- E. Laaman: Toompea tummfilm.
- H. Tammer: Kas uue maailmasõja eelõhtul?
- L. Sepp: Kapitalismi kriis III.

EESTI
AR RAHVUS-
RAAMATUKOGU

... .. 8 911

M. JÄNES'E

NIMI ÜTLEB KÕIK

Daamide kevadehooaja

mantli-, kostüümi-, kleidi- ja pluusiriiete esimene saadetus on kohale jõudnud. Märtsis ja aprillis tulevad suures ja maitsekas valikus iga-sugused kevade ja suve kaubad.

Härrade

palitu- ja ülikonnariideid on laos alati täielikus valikus saadaval. Ja viimaseid uudiseid tuleb järjest juurde.

M. JÄNES'E SUURÄRI

KAUBAHOOV NR. 10, 11, 12. TELEF. 5-91.

ASUT. A. 1899

Eesti Omavalitsuste
Kinnitus-A.-S.

„OMA“

Ainus puhtrahvuslik kinnitus-
aktsiaselts Eestis.

Põhi- ja tagavarakapitalid üle
Kr. 575.000.—

Kinnisvarad Tartus ja Viljandis.

Toimetab soodsail tingimustel
tule-,
elu-,
õnnetusjuhtude-,
murdvarguste-,
klaasi- jne. kinnitusi.

Peakontor: omas majas, Tartus
Riia t. 41, telef. 3-44.

Helsingi
riidekauplus

Omanik M. KABAL

Tallinnas, V. Karja 7, tel. 444-01.

Siid-,
villase-,
länase- ja
pesuriide
kaubad.

Mööbltriided,
vaibad,
kardinad jne. jne.

TAIMEVÕI JA ÕLIDE VABRIK

A.-S. EXTRAKTOR

Tallinn, Telliskivi 21, kõnetr. 435-79.

ÜLD-MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

NR. 3

VEEBRUAR 1933

1. AK.

MÕNI SÕNA RAHVUSE MÕISTE SELGITUSEKS.

Et rahvas muutuks iseteadlikuks rahvuslikuks koguks, ei jatku mitte ainult sellest, et rahva eluavaldused oleksid seotud ühise keele ja usuga, ühtlase kommetekogu ja eluviisidega, et selle rahva vallutuses oleks teatav maa-ala jne. Need on rahvuskeha loomiseks ainult toorained, mida tarvis kokkú sulatada ühises võitluses olemasolu eest, ühise ajaloo ja ühise koostöö tules. Ühine võitlus ja ühised elamused peavad liitma lahkuminema kippuvat rahvahulka. Peale selle on tarvis, et niisugune ühistunne võiks kesta alati, sest kui kustuvad siduvad tunded ja ühine võitlus, võib hääbuda ka rahvustunne.

Rahvuse tekkimiseks on andnud alati hoogu vägevad välised tõuked rahva elus. Rahvuslik iseteadvus on seda kõrgem, mida sagedamini ja mida suurema pinevusega korduvad need tõuked. Välised tõuked sunnivad erilise sidemeta teotsevaid rahvaliikmeid koostööle, ühisele võitlusele. Ja kui niisugune võitlus ja koostöö korduvad alati, siis muutuvad nad rahvalikeks traditsioonideks.

Eesti rahvustunne ärkas siis, kui Balti valitsevate seisuste ja Vene riigivõimude poolt eesti rahva tuleviku kohta oli tehtud surmaotsus. Lökkele löi meie rahvustunne siis, kui meie rahvast taheti väevõimuga venestada. Ühine

hädaoht ja toores surve on olnud alati kõige suuremad rahvusliku iseteadvuse õhutajad.

Eriti kõrgelennuliseks muutub aga rahvuslik iseteadvus sel korral, kui surve all olnud rahva pea kohal helendab vabadusvõimalus. Eesti vabadussõda oma jõupingutustega võrdlematult vägevama vaenlase vastu, kes ähvardas hävitada kogu meie rahva ajalooliselt kujunenud elujärje, — see sõda täis suuri kannatusi, samal ajal ülevat, rahvuslikest jõupingutustist tuletunud meeoleolu, täis võidulootusi ja igatsetud vabadust, on jätnud meie rahva hinge ja eriti sõjast tegelikult osavõtjatesse nii kõrge rahvusliku iseteadvuse, mis muis olundeis poleks suutnud võtta kunagi seesugust kuju.

Rahvusliku iseteadvuse tekkimine ei ole sõltuv mitte ainult välistest olukordadest, vaid rahva kui niisuguse kehas peavad leiduma teed ja võimalused, mis veresoontena kannaksid laiali ühised tunded, ühised mõjustused ja tõuked kiirelt üle kogu rahva. Rahva sotsiaalne korraldus peab olema soodus rahvusliku iseteadvuse tekkimiseks. Rahval peab olema kas kindel sugukondade korraldus oma vanemate või juhtidega, kes juhiks ühist võitlust, või kui säärane korraldus puudub, siis peab rahval olema vähemalt oma haritlaste kogu, kes suudaks õhutada rahvas vaimustust, et ta astuks ühiselt oma rahvusliku uuestisünni eest võitlusse. Need rahvad, kel kadunud sugukondlik side ja kel puudub oma haritlaskond, sulanduvad ajajooksul teiste rahvastega, ilma et nad jõuaksid rahvusliku iseteadvuseni.

Kui me rajame rahvuse mõiste eespool tähendatud alustele, siis on isenesestki selge, et rahvusliku iseteadvuse äratamine, elustamine ja õhutamine, selle eest võitlemine ei piirdu ainult ühe kihi ja tema eesõigustega, vaid rahvuslik iseteadvus on raam, mis piirab kogu elavat rahvast ja ümbritseb ühtlasi ka kõige erinevamaid maailmavaateid ja püüdeid.

K. Päts.

E E S T I — E E S T L A S T E L E !

Iseseisvuse 15 aasta jooksul on eesti rahvas paljudel tegevusaladel teinud suuri, kohati hiiglasuuri edusamme. Ühel tähtsal alal on aga areng olnud väga aeglane. Ma mõtlen siin rahvustunnet. Veel praegu leidub puht eesti päritoluga perekondi, kus valitseb võõras keel. Kasustatakse meelsasti iga juhtu, et abielluda muulastega. Segaabielus pääseb harilikult mõjule võõras keel ja võõras meel. Säärase abielu lapsed kasvavad suuremalt jaolt muulasteks, ainult harva eestlasteks. Meie riigi kooliseadus on imelikul viisil koostatud sääraselt, et tema abil pääsevad segaabielude lapsed muulaste koolidesse ja lähevad sel teel eesti rahvusele ja eesti rahvale kaduma. Kooli seaduse soodustusi muulaste kasuks ja eesti rahvuse kahjuks tarvitatakse suure innuga. Rahvustunde arenemine, mis iseseisvuse esimesil aastail näitas hoogsat tõusu, on vaibunud. Hilisemad aastad kajastavad langustendentsi.

Seesugune olukord ei tohi kesta edasi! Sellele nähtusele tuleb viibimata teha lõpp!

Peame võtma rahvusküsimuse kõige kiiremas korras ja kogu ulatuses revideerimisele, lahendama kõige lähemate aastate jooksul selle Eesti huvides ja tõusma sel alal üldise arenemise tasemeni!

Mitte muulased, vaid meie ise oleme loonud oma riigi! Meie oleme siin peremehed! Meie rahvus, meie meel ja meie keel peab valitsema siin kõikjal ja olema au sees!

Rahvuslikuks ärkamiseks ilma erandita kõigis kihtides ja perekondades on saanud viimane aeg! Iseseisvuse 15. aastapäev olgu siin võimsaks häiresignaaliks! Kõik seni ärganud rahvapojad ja -tütred, ühinegem kui üks mees selles tähtsas rahvatöös!

Iga eestlane olgu eestlaseks mitte ainult päritolult, vaid ka hingelt, keelelt ja meelelt!

Eestlaste ümberrahvustamist võimaldav kooliseadus võetagu viibimata revideerimisele!

Kõik eesti mehed ja eesti naised — üksmeelselt tööle, et tõsta rahvustunnet, tõsta kõrgele, ausse, teha tugevaks! Rahvustunne saagu auasjaks, autundeks! Säärane tunne kandku meie rahvast juba lähemas tulevikus! Säärastele eestlastele kuulugu maa ja riik! Eesti — eestlastele!

A. Tõnisson
kindralmajor.

A A S T A P Ä E V Ä L .

Madisepäeval 1217 kaotas eesti rahvas ühes oma suurima juhiga ja malevaga vormiliselt iseseisvuse, kuid sisuliselt jai sajandeks pusima omavalitsus, maa omandusoigus ja isikuvabadus, kuigi maksudega koormati rängasti. Alles Vene voimu alla langees minetas eesti rahva enamus maa ja osait ka isikuvabaduse. —

24. veebruaril 1918 kuulutati Päästekomitee poolt Eesti 700-aastase vaheaja järele jälle iseseisvaks. Kuigi see teostus esialgu ainult vormiliselt ja rahvas allus endiselt võõrale võimule, kummatagi — Eesti riigile oli seega pandud juriidiline alus. Sellel alusel algas eesti rahvas 1918. aasta novembris tõsist ja verist võitlust oma iseseisvuse ja vabaduse eest, mis kestis 14 kuud ja lõppes edukalt.

Ring oli täis: kunagi verre uppunud vabadus päästeti verega. Praeguse ja tulevate põlvete ülesandeks on säilitada ning kaitsta seda aaret, et ei korduks see, mille osaks saadi 1217. ja 1918. aasta vahel.

Viimased viisteist aastat on meie rahvas valitsenud end ise. Selle aja jooksul on tehtud palju halvasti, isegi väga halvasti. Kuid samal ajal võime saavutiste lehekülgedele märkida mõndagi, millest võõraste võimude vallutuses tohiti ainult vaikselt unistada.

On vaja pisut rahvuslikku soojustunnet ja armastust oma rahvuse vastu, et seda märgata ja tunnustada ning sellest meelehead tunda.

Meie riigi korratu juhtimine ja riigivõimu juurde pääsnud meeste väiklane omakasupüüd on laiemais hulgis tekitanud palju meelepaha ja viha. Kuid ei tohi siiski olla kahtlust meie rahva kõlbla jõu ega heapüüdlikkuse vastu. Selleks pole vähematki alust meil, kes me ise oleme ju kaasa teinud Eesti riigi sünnivõitlused ja selles võitluses rakendununa näinud oma rahva kõlblat jõudu. Järgnevad aastad saavad kinnitama, et kõigist väärnähtusist ja kõrvalekaldeist hoolimata on eesti rahva kui niisuguse süda terve ja elujõuline ning suuteline kõrvaldama oma organismist pahelisi ollusi.

Eesti rahvas, vaatamata oma väiksusele, evib o m a t e e j a s e d a t e e d käies on tal teostada oma ülesanded inimessoo arengus.

Poolteist aastakümnet omariiklust ja iseseisvat tööd on Eestil seljatanuga. Ärgem lubagem edaspidi enesel ega kaaskodanikel korrata seni meie riiklikus elus halvasti tehtut. Kasvatagem jõudu parema tarvis, meenutades omariikliku elu hüvelisi tegusid ja saavutisi ning mattes unustusse mälestuse olnud pahelisest ja mürgistavast, kuna selle mäletamine halvaks vaid edu.

Nii toimides läheme vastu õnnelikumaile aegadele. — Ning kes meist neid ei sooviks!

Joh. Pitka.

MEIE IDAPIIRI ASUSTUSEST.

Eesti Vabariigi piirid on rajatud küll üsna õnnelikult. võrreldes kas või Soome omadega, kes õnnetu rahulepinguga oli sunnitud loovutama oma idanaabrile koosu Karijala ja Ingeri. Kui mitte arvestada mõningate kõikumistega Eesti-Läti piiril, kus Läti Vabariigi piir eraldab Eesti emamaast kitsamaid nõlise eesti asustusega alu, siis näeme, et meie riigipiir isal pool mitte ainult ei ühtu rahvuspiiriga, vaid sageli selle vastu, ületab selle meie territooriumi ulatavuse kasuks. Sellest järgneb, et Eesti piirid sulgevad endasse ka teatava protsendi kindlate asustus-aladega võõrrahvaid, või nn. vähemusrahvaid. Mööduksime siinkohal Eesti lääne- ja loodeniiri küsimusest ses suhtes, kus küll ka leidub võõrapärast (rootsi) asustuselementi (Ruhnus, Vormsis, Noarootsis, Pakris jm.), ja suunaksime pilgu itta, neile pinnalõigenditele, mis riigipiiriga on eraldatud suurtest slaavluse asustus-aladest.

Kui meie riigipiiride rajamist nimetada õnnelikuks, siis seda peamiselt ses mõttes, et kõik Läänemere rannikul asuvad eestlased on koondatud samale jagamatule territooriumile, mida nimetame Eesti Vabariigiks. Meie vähese rahvaarvu juures tähendab see suurt võitu jõudude kokkuhoius.

Teiselt poolt aga piiride õgvendamine on toonud endaga kaasa muresidki: oleme saanud oma kodakondlasteks võõrasrahvaste kilde, kellele meie riiklik iseseisvus ja meie kultuuripüüded pole sageli nii arusaadavad kui meile endile ja kelle kujutelus Eesti Vabariik on tihti ainult mingi mööduv nähtus ja hädapärast kõlvuline, ajutine ulualune. Seda laadi raskused ja arusaamatused kerkivad eriti teravalt päevakorda just meie idapiiril vene elemendiga, kellele näib ikkagi veel olevat julgustuseks teisel pool piiri laiutuv slaavluse ala ning kes veel pole lõplikult lakanud lootmast uut Suur-Vene tõusuaega, olgu see siis värvilt must või punane.

Nagu teada meie idapiiri keskosa kulgeb piki Peipsi ja Pihkva järve, kuna puhtmandrilist piiri on ainult maa kirde ja kagu nurkades. On iseloomustav, et see piiriäärne riba, mis Venemaaga vahenditult puutub kokku mandril, on pidevalt asustatud peaaegu puht vene rahvusest elemendiga. Samuti Pihkva järve läänerannik, kuna Peipsi lääneranniku vene asustus on juba katkendlikum (ka Piirisaar ühes arvatud). Nii on 1922. a. rahvalugemise andmeil kolmes Narva jõe taguses piirivallas vene asunike % (elanike üldarvust) järgmine: Narva vallas 83,4, Kose v. 90,1 ja Skarjatina (Karjati) v. 96,6 (viimasele läänenaabruses asuvas Vasknarva vallas 90,5). Eesti kagupiiril Senno vallas on venelaste % 98,5 ja Irboska v. 97,8. Pihkva järve lääneranniku valdadedest on kõige suurem venelaste protsent Kulje vallas (99,0), naabruses asetsevais Satseri ja Mäe vallas küll märksa väiksem, kuid nende valdade idapiir vastu järve moodustab siiski pideva vene asustuse vöö. Kalurite-asustus on ju siin peamiselt veneline.

Peipsi lääneranniku valdades leidub pea igas teatav protsent kindla asustus-alaga venelasi, kuid domineerima nad pääsevad siiski ainult üksikuis asustus-alalises üksusis. Venelaste peakoonduspunktideks on siin Peipsi-

äärne (90,9%) ja Kasepää vald (67,6%). Esimene neist aladest asetseb umbes Peipsi kesk-lääneranna joont, teine järve loodenurgal. Ka Piirisaarel on venelastel domineeriv enamused.

Peipsi põhjaranniku asustus (kui välja arvata juba mainitud Vasknarva ja Skarjatina vald) on kõigist mainitud vene aladest eriilmelisem. Sageli viitavad siin asustuse venelisele päritolule ainult venepärased perekonnanimed ja tugev venemõjualune murrak. Kuigi siin leidub ka puht vene perekondi, pole siin tegemist ometi mingi kompaktses vene asustusega, nagu see on iseloomulik muudele piiriäärsetele aladele. Pealegi on toimunud siin juba pikka aega loomulik eestistumisprotsess, mis kõikide tunnusemärkide järgi kestab edasigi.

Niisugused oleks piiriäärse riba üldised asustussuhted. Edasi võtaksime vaatlusele, millisel määral vene asustus ulatub sellest joonest lääne poole — eesti alasse — ja milline on selle iseloom.

Nagu selgus eespool, on puht vene asustusaladeks peamiselt piiriäärseid vallad ja paar vene asustuse pesa Peipsi läänerannikul (Peipsiäärne, Kasepää). Piiri äärest kaugemais valdades langeb mujal venelaste protsent järsku, peale Setumaa ja teataval määral ka Peipsi põhjaranniku. Setumaa ongi piirimaades ses mõttes erandlikus seisukorras, et siin venelaste asustusrakukesed on tunginud massiliselt sügavamale ja eestlaste asustusalade keskele, kui kuski mujal piirimaal. Alles Võru piir on saanud nagu tõkestavaks jooneks sellele idapoolsele slaavluse laviinile.

Pilk Setumaa asustuskaardile selgitab otsekohe, kui segi on löödud siin piir eesti ja vene rahvuse elemendi vahel — poolsaarte ja saarekestena on vene element tunginud lääne ja lõuna poole setude asustusalade keskele. Suurim vene asustuse poolsaar tungib lõunast Petseri linnani ja peaaegu Võru piirini, lõhkudes Setu ala kaheks — vähemaks läänepoolseks ja suuremaks idapoolseks osaks. Samuti tungib vene asustus idast keeltena mitmelt poolt Setu alasse, lõhkudes selle piirjoone mitmesse harru. Loomulikult ei ole sellise segipaisatud asustuse piirjooned segased mitte üksi topograafiliselt, vaid setu ja vene elemendi puutepiiridel ka keeleliselt. Kuigi Setumaad tunneme üldiselt tugeva venemõjualuse alana, ja setusid sageli armastatakse samastada tavalise „peipsivenelasega“, on piir setu ja venelase vahel ometi selgelt märgatav. See osa, mis setus on venelist, on pikaajalise slaavi mõju vil. Venelaste naabruse, vene kooli ja vene kiriku (peamiselt Petseri kloostri) kaudu on sesse rahvahõimu alateadlikult imbutanud küll palju slaavlikku, mis teinud ta võõraks muule eestile; kuid Setumaad puhtvenestunud alaks lugeda on sama mõttetu kui näit. Ida-Karjalat ja Ingeritki. Tõsi, setu ei pea end küll päris eestlaseks, kuid sama vähe peab ta end venelaseks. On huvitav tähele panna, et venelasega naabruses asuv setu ei oska sageli isegi vene keelt, kui ta pole seda just õppinud kunagi vene koolis. Sellega pole aga veel öeldud, et Setumaa oleks venestusprotsessile ligipääsmatu või senini koguni puutumatu. Otse vastuoksa — Setu ala on kindlasti kahanenud territoriaalselt pealetungiva vene asustuse kulul. Kuigi setu rahvas kogu tervikus on säilitanud oma kultuuri, kombed ja keele, sulatades sellesse ainult tugeval määral slaavi elemente, ta on oma

asustusala äärtel — kahe rahvuse puutepiiril — pidanud kandma siiski sajandite jooksul märgatavaid kaotusi. Ajaloolises perspektiivis vaadatuna on ju meie hõimud Läänemere rannikmail vanemad asunikud kui slaavlased. Järelikult on slaavluse sugemed alles hiljem poetunud setude asustusala vahela ja pole kahtlust, et osa praegu puhtvene alasse loetavaid külasid on kunagi olnud asustatud Setu hõimu osadega. Et slaavi elemendi edasi-nihkumine Setumaal pole ainult oletus, vaid tõsiasi, seda näitavad Jakob Hurda üksikasjalikud tähelepanekud ja seda kinnitavad omakord ka 1922. a. üldrahvalugemise andmed. Hurt oma kokkuvõttes (vt. Setukeste elukohad ja arv. Setukeste laulud I. Helsingis, 1904) märgib mitu küla setude asustusala lõunapiiril, mis tugevasti venestunud. Hurt on isegi tähele pannud, et mõned külad, mis tema esimese reisi ajal (1886) loeti setu küladeks, olid teise reisi ajaks (1902) muutunud vene küladeks. Maakonna läänepiiril, praeguses Kulje vallas Pihkva järve rannikul, ta on märkinud vana setu asustuse, mis tema reise ajaks oli juba täiesti venestunud. Need on andmed, mida üks inimene vaevalt paarikümne aasta jooksul kogunud. Järgmine kokkuvõtt 1922. a. rahvalugemise põhjal (nii siis jällegi paarikümmend aastat hiljem) näitab omakord setu ala kahanemist, võrreldes Hurda andmetega. Venestamisprotsess on toimunud eriti maa kagu serval, Vilo-Irboska valla piiril. Siin on rida endisi setu külasid setude venestudes muutunud osaliselt või täiesti vene küladeks.

Need on mõtlemapanevad andmed. Mõtlemapanevad seepärast, et venestumisprotsess toimub siin progressiivselt, kuid tasakesi, ilma suurema kärata. Selles mõttes ootame huviga, mis kõnelevad 2. rahvalugemise andmed ses suhtes. Ei või olla nüüdki päris kindel, et venestumisprotsess möödunud kümne aasta jooksul oleks äkki vaibunud. Kuigi meil Setumaal on tegevuses eriline instruktor ja kuigi ajalehtedes mainitakse mõnikord setude sisemist iseseisvust nõudlevaid kultuuripüüdeid, omakeelsete koolide ja koguduste asutamist, ei saa meie Setumaa käekäiku siiski jätta välja-poole oma tähelepanu piiri. Ei sa olla liiga optimistlik lootusis just nende alade suhtes, mis olid venestumas juba enne Eesti iseseisvust. Neil aladel tuleb ikka ja jälle arvestada setude koguni erilise suhtumisega venelasse, Venemaasse ja kogu vene asja, enne kui teha liiga optimistlikke järeldusi eesti omariikluse mõjust sellele rahvaosale. Nagu juba ülal viidatud, kogu Setumaa on sajandite jooksul teataval määral läbi imbinud slaavi vaimust ja venestumas olnud aladel pole niipea veel juttugi teadlikust vastupanust võõra pealetungile. Kuigi setu ei pea ennast otse venelaseks ega ka eestlaseks, langeb kaal siiski vene poolele, niipea kui vene kirik viskab kaalule oma mõjuvõimu. Setu on fanaatiliselt usklik ja jälgib venelasist (või venestunud) kirikujuhte pimesi, alateadlikult, suutmata endale aru anda, kuhu see viib. Usu sildi all on teda vormitud juba sajandeid ja teatavasti pole venestuse püüded usu kaudu kaugeltki mitte raugenud. Meenutagem ainult kurikuulsa endise piiskopi Johani tegevust, kes venestunud setuna oli rakendunud vene vankri ette.

Kes viimase aja sündmusi on jälginud eriti Petseri ümbruses, sellele pole jäänud tähelepanemata, et kohalikus vene elemendis on tunda oma jõudude teadlikku organiseerimist, mis ei suhtu eestlusele mitte väga sõb-

ralikult. See teadlikum osa vene elemendist laseb end tiivustada slaavluse maailmavallutuse ja uue jagamatu Venemaa ülesehitamise mõttest.

Mida mõtlevad ja suunitlevad venelased omavahel, see ei huvita meid niipalju „maailma politika“ seisukohalt. Teame väga hästi, et Suur-Vene endise hiilguse jalulepitamine ei sõltu ometi mõnest tuhandest petseri-venelasest. Mis meid tohiks teha aga rahutuks, see on Eesti riigi ja rahvusmeelsuse vastane propaganda, mida püütakse levitada igal teel ka setude ridadesse. Selle paralüüsimiseks on ainuke vahend tugeva rahvustunde äratamine setude hulgas. Kui venelased ammutavad omale jõudu olematust Suur-Vene ideest, siis peaksime hoolitsema, et setud saaks seda eestluse ideest. Selleks tuleb otsekohe hakata setu koolidele pühendama tõsisemat tähelepanu, et vähemalt järelopõlv kasvaks teadlikumaks endisest. Eeskätt tuleks rõhku panna heade õppejõudude valikule setu koolides, et kaoks kord nurin nende vastu, kes kasvatavad tulevaid põlvi. Teiseks ei oleks liigne, kui Setumaale määrataks ametisse veel teine või kolmaski haridus-struktor, kes vanema põlve hulgas teeks kultuurilist selgitustööd ja aitaks poolehoidu kasvatada Eesti riigile ja rahvale. Setu rahvas väärib seda kindlasti. Temas peitub veel palju seda ürgjõulist elutahet ja sundimatut optimismi, mida meie sageli endi keskel ei leia. Tõendusena sellele toodagu kas või tõsiasi, et Setumaa on neid haruldasi maanurke Eestis, mis oma suure sündivusega annab maale veel loomulikku juurdekasvu. Oleks andeksandmatu kuritöö oma rahvuse vastu, lasta seda juurdekasvatav elujõudu teisest äärest voolata slaavluse veskile.

Lõpuks oleks viimane aeg asuda Setumaal toimunud — ja võib olla veelgi toimuva — venestumisprotsessi üksikasjalikumale kindaksmääramisele. See nõuaks kindlakavalist tööd kohtadel, ja selle töö ülesandeks oleks venestamispiirkondade ja selle põhjuste täpsaim ning üksikasjalikum määratlus. Alles siis, kui on kasustada tarvilisel määral faktilist ainet, võime tõhusamalt vastu astuda edaspidi sellesuunalistele soovimatuile nähtustele. Muidu võime kümnekonna aasta pärast jälle uuesti seista fakti ees, et Setu ala on kahanenud, kuid seda ei sooviks ometi ükski eestlane.

Nagu eespool selgunud, on muud piiriäärsed vene asustusala palju selgepiirilised ning otsest ega kaudset venestumishädaohtu pole seal karta. Peipsi lääneranniku vene asustused seisavad üksikute küladena või külakondadena eraldi eestlaste omadest, mis lokaliseerib ka nende teravama mõju. Sealgi, kus leidub ainult üksikuid eesti talusid kesk vene külasid (näit. Kasepää vallas Raja, Kükita ja Tiheda; Peipsiäärse vallas Rootsiküla, Nina, Kolkjakülä, Kasepää ja Varnja), pole karta suuremat venestumisohtu. Pea ainuke tunnus vene mõjust neis taludes on see, et siin osatakse peale eesti keele ka vene keelt, muidu on aga venelane nii väliselt kui seesmiselt jäänud eesti asunikule võõraks. Seletatav on see asjaolu sellega, et eestlane neis paigus on vana põline asunik, enamasti luteri usku ja põllumees, venelane aga võrdlemisi uustulnuk (Peipsi lääneranniku vene asustused on pärit peamiselt

17. ja 18. sajandist) ja elukutselt kalur. Õige selgesti ilmneb see erinevus juba kummagi rahvuse taluehitistest. Eestlane ehitab enesele — nagu sise-maalgi — vana kolmikjaotusega eluhoone, venelane aga Peipsi rannikule tüüpilise kaluriasula. See ehitiste väline erinevus Peipsi lääneranniku sega-külades on õige iseloomulik ja on nagu väliseks võrdkujuks kahe kõrvuti elava rahvuse olemuse erilaadsusele.

Peipsi põhjarannikul, kus vene asustuse algus ulatub vanemasse aega kui läänerannikul, on suur osa vene asustuselemendist sulanud eesti rahvusse, milline protsess kestab veel tänapäevgi. Siin kohtame omakohast üsna haruldase erandiga venelase kohta — luteriusku venelastega. Kahtle-mata on luteri kirik siin mõjunud palju kaasa ümberrahvustumisele. Samastab ju lihtnimene usku tavaliselt rahvusega. Peipsi kirdenurga (Vasknarva) vene asustus ühes Narva jõe taguste valdadega on samuti loka-liseeritud mõjuga vene asustusala. Venelased on koondatud peamiselt oma valdadesse ja osalt on loomulikuks eraldajaks ka Narva jõgi. Selle alaga on aga seotud valus paik — nimelt Eesti-Ingeri Narva vallas.

Eesti-Ingeri asustus koostub neljast rahvusest — isurlastest, Ingeri soomlastest, eestlastest ja venelastest. Ingerlaste ja soomlaste külad asuvad Ingeri põhjapoolses osas Rosona jõe kallastel. Isurlased on vana ingeri põlise rahvuse viimaseid liikmeid, kelle keelemurre on lähedane soome ja eesti keelele. Soomlaste asustused on tekkinud siia peamiselt 17. sajandi jooksul. Vene asustus on nihutanud siingi ennast — analoogiliselt Setu-maa asustusele — vanade soomesoo asustusalade vahele ja on põhjustanud peamiselt pärisasunike isurlaste hulgas tänapäevani (!) massilist ümber-rahvustumist. Soomlased luteriusulistena ja teadlikumate rahvuslastena on säilitanud oma keele ja rahvustunde, kuna õigeusuliste isurlaste külates venestamine on avaldanud üsna laastavat mõju. Prof. Mägiste kirjutise järgi (vt. Eesti Hõim nr. 1—2, 1931) on venestuse kõige tugevama mõju alla langenud just eesti rahvuspiirile (Narva jõele) kõige lähedamad isuri külad — Saarküla ja Väiküla. Kõige kummalisem lugu on just see, et venelased on toetanud oma kannal siia eesti ajal meie vähemusrahvaste kultuurautonomia kaitse all vene kooli kaudu. „Väikülast kui ingeri külast tehti ümber-kaudse veneluse tugipunkt: endise kirikukooli asemele asetati siia kuue-klassiline vene algkool (kus nüüd õpib ka Tõrvala eestlasi) ja on nüüd aastate viisi tehtud intensiivset „kultuuritööd“ vene haridusselts *Zarja's*“, kirjutab prof. Mägiste. Nii pahupidi võib kuulus kultuur-autonomia viia asjad omal maal, kui pole asutist ega organit, kes teeks omaks kohuseks järele valvata, kuidapidi see autonoomia „automaat“ teotseb. Ainukesed, kes siinset rahvast venestamisohu eest seni aktiivselt ja taga-järjekalt kaitsnud, on soomlased — soome üliõpilased. Meie endi töö siin on olnud senini juhuslik ja katkendlik, kuid edaspidi nõuab juba meie peremehelik kohusetunne, et peaksime seaduslikul teel kaitsma oma riigi-kaitse all olevate hõimurahvaste rahvuslikke huve.

Niisugused on meie idapiiri asustussuhted kõige üldisemais joontes. Setumaale on seni keele- ja rahvateadlaste ning folkloristide poolt pühen-

datud kõige enam tähelepanu, tänu sel alal säilinud huvitavatele rahvus- kultuurilistele sugemetele. Sellele järgneb Eesti-Ingeri. Teised piiriäär- sed alad on aga neistki jäänud enam-vähem kõrvaliseks, puht huvialalistel põhjustel. Jääks ainult soovida, et edaspidi meie piiri- äärsete asustuste vastu hakatakse huvi tundma muiski ringkonnis, kes üldse huvitatud meie rah- vuspoliitilistest küsimustest. Nende ridade kirjutaja oleks rõõmus, kui see sõnavõtt osaltki suudaks mõtteid liikuma panna soovitud suunas.

G. Ränk.

RAHVUSLIKU ENERGIA VÕIMENDAMISE PROBLEEM.

Teades, et sisuliselt elu on energia elevus, vaatleme lähemalt elulise energia võimendamisprobleemi. Nimelt, millistel alustel avaldub loov energia.

Elulisuse tunnus inimeses on — i d e e. Idee on inimese energia liikumissuuna määraja. On meil idee midagi teostada, siis on meie energia avaldussuund seega määratud.

Tuleb võtta omaks, et elava olevuse energia tagavara on tõeliselt palju suurem, kui seda võib järeldada pealiskaudselt tema teotsemise intensiivsusest.

Näib, et absoluutselt elevusetu energia evib mingi latentse, peidetud kuju, ning teatavas olukorras paistab koguni nagu poleks teda tegelikult olemaski. Säärane elevuseta energia asub staatilises seisukorras, mida võiks näiteks võrrelda kivisöe lademetega maapõues.

Idee on esimene aste selle staatilise energiavormi ümberkujundamisel dünaamiliseks energiaks. Kuid idee iseenesest ei suuda veel meie energiat viia elevusse. Idee omas olemuses sarnleb näit. mõnele koosoleku põhi- mõttelisele otsusele midagi ette võtta.

Meie energia elevustamiseks peab tekkima t a h e, mida meis sugge- reerib idee enese teostamiseks. Tahtega kaasneb aga alati teatav e n e r g i a k r e d i i t, mis meie latentsest energia tagavarakapitalist pannakse liikuma antud idee teostamiseks, s. o. viiakse üle dünaamilisse seisundisse. — Teotsemiseks, teostamiseks. *)

Nii oleks siis võrdluspilt järgmine: 1) meie latentne energia — taga- varakapital; 2) i d e e — põhimõtteline otsus osa sellest kapitalist teatavas suunas liikuma panna; 3) t a h e — täidesaatev organ, millele määratakse — 4) teatav krediit energia tagavarast selle idee teostamiseks.

I d e e on siis see eluvedru, mis hoiab meie energia elevuses. Puudub idee, mis meid vaimustaks, langeb meie energia staatilisesse seisukorda ning muutub teotsemisvõimetuks.

See asjaolu seletab meile, miks üks inimene on teatavas suunas üli-

---

See seisukoht läheb täiesti kokku meie mõistetega teatava ülesande teostamiseks mää- ratavast finansskrediidist. Kuna kapital oma olemuselt on samuti latentne energiavorm, siis on olukord siin analoogiline.

energiline, kuna omab vastava idee, teine ei suuda aga kogu oma tahte pingutusega oma energiat sama idee heaks liikuma panna — loomulikult oma omapärale vastava idee puudumisel. Võimast tahet suudab tekitada vaid võimas idee. Tahe ilma vastava ideeta ei suuda meid liikuma panna. Meile võõras idee ei suuda võimendada meie energiat.

Meie elujõudu võimendav idee peab välja kasvama meie olemusest. Sellega seletubki üllatav nähtus, et inimene, kes konstitutsioonilt näib võrdlemisi nõrgana ja jõuetuna, suudab teatava, tema olemusele vastava idee teostamiseks välja panna lõpmata palju energiat. Ta võimas idee indutseerib tema staatilise energia tagavarad, moodustades need ümber dünaamiliseks loovenergiaks, mis näib lõpmatult temast välja voolavat.

Võiksime vahest kujutleda seda protsessi võrreldes latentse soojusenergia reserviga: ikka uued tagavarad sütt paisatakse tulle, et saavutada katlas teatavat aurupinget.

Need tõsiasiad on eluliste avalduste organiseerimises ülitähtsad. Teades, et optimaalne seisukord energia avalduseks (s. o. latentsest seisukor-
rast dünaamilisse viimiseks) on võimas idee, mõistame inimese (resp. ühiskonna) energia võimendamise aluseid.

Kust peaks lähtuma idee, mis suudaks võimendada ning suunata meie rahvusliku energia?

Mõistuslikud ideed on oma olemuselt pinnapealsed, muutlikud ning vaieldavad, kuna neil puudub ainupärane lähtepunkt. Võimas rahvuslik idee peab lähtuma rahva olemuse juurest — rahva alateadvusest. Rahvuslik idee juurdub usus oma rahvusse kui ühiskondlikku tervikusse; usus oma rahvuse alateadlikesse tõekspidamistesse; usus oma kultuuri väärtusse, kuigi need väärtused oleksid erinevad teiste rahvaste omist; lõppeks usus oma rahva arengusse ja tulevikku.

Tuleb otsida tõdesid, mis juurduvad rahva enese ürgteadvuses. Need tõed suundavad ning võimendavad meie rahvusliku energia. Võõrsilt importeeritud tõed, mis ei sulandu rahva olemusega, ei suuda meid aidata. Tuleb loobuda oma omapära häbenemisest ning kõige võõra kummardamisest. Eneseleidmine on tähtsaim eeldus omapäraseks arenguks.

Ei ole kujuteldav, et Eesti vabadussõda oleks kroonitud iseseisvusega, kui rahval poleks olnud alateadlikku võimast ideed Eesti muistses iseseisvusest ning seetõttu kindlat usku oma eluõigusse.

Vägitegusid ei saadeta korda käsu peale; eneseohverdamiseks ei piisa manitsustest; — need tungid peavad tulema südamest, alateadvusest.

Vabaduse idee ja usk iseendasse pingutas meie rahvusliku tahte ning võimendas kõik meie latentsed energia-tagavarad jõulisele eneseavaldusele ühise sihi saavutamiseks.

Rein Olbrei.

HARIDUSPOLITILISI PÄEVAKÜSIMUSI.

Viimase aja majanduslikud raskused sunnivad paratamatult ette võtma suuremaid muudatusi meie ühiskondlikus majapidamises peaaegu kõikidel aladel. See maksab täiel määral ka haridusala kohta. Õieti juba 2—3 viimast aastat elame siin koondamise tähe all. Tuletame meelde vaid Tallinna tehnikumi järkjärgulist likvideerimist, mis peaks lõpule jõudma käesoleva aasta sügiseks, kolme õpetajateseminari (Võru, Läänemaa ja Rakvere) sulgemist, mitme keskkooli likvideerimist kas liitmise või sulgemise teel jne. Ka alg- ja täienduskoolide võrku on viimaseil aastail tublisti kokku tõmmatud. Praegu kestab koolide likvideerimise meeoleu veel täiel määral edasi. Ühes eelarve tasakaalustamise raskustega tõusevad ikka jälle siin ja seal üles küsimused uute kooliüksuste likvideerimise kohta. Kaugele tohiksime siin minna ja kuidas peaksime toimima, et ei kannataks rahva elulised huvid? Need küsimused nõuavad tõsist kaalumist praegusel kokkutõmbamise ja ümberkorraldamise ajajärgul. Lubatagu allpool peatuda mõne üldseisukoha juures, mis võiks olla aluseks ning lähtekohaks seisukoha võtmisel koolidesse puutuvais küsimustes.

Ei saa salata, et vastavate kogemuste kui ka kindlate läbimõeldud hariduspoliitiliste kavade puudumisel on tehtud kooli- samuti kui teistelgi aladel rohkesti eksisamme. On eksitustest aru saadud, siis tulevad need heaks teha. Teist teed pole. Kuid seejuures tuleb hoolega silmas pidada, et puuduste kõrvaldamisel ei hävitataks kindlaid olemasolevaid väärtusi, n.-ö. ei visataks ühes pesuveega välja ka last. Oleks näiteks äärmiselt ebaotstarbekohane ilmnenud puuduste puhul asuda kohe vastava asutise likvideerimisele. Iga asutis on omaette organism, kuhu on koondunud hulk majanduslikku ja vaimset jõudu, mis likvideerimise puhul paisatakse laiali ja mis kaotab suure osa oma tegelikust väärtusest ühiskonna suhtes. Eks ole ju seminaride likvideerimisega miljonid ühiskonna vara tulde läinud, rääkimata vaimsete jõukoondiste lõhkumisest, mida me kroonidesse ümber arvata ei mõista. Siin võidakse küll öelda, et inventar jaotati ju ära ja kõik on veel alles. Olgu. Kuid kas oli kõike seda vara neile, kes selle pärisid, edukaks teotsemiseks tööpoolest ka hädasti tarvis? Vist küll mitte. See pärast, lähtudes nii vaimse kui ka ainelise jõu kokkuhoiu põhimõttest peab meie koolikorralduses ilmsiks tulnud puuduste kõrvaldamine toimuma võimalikult ilma murranguteta olemasolevate asutiste ja vormide ümberkujundamise ja pideva edasiarendamise, s. o. orgaanilise kasvamise kaudu. Sellelt seisukohalt tuleb kõigiti hoiduda seniste vaimsete ja majanduslike jõukoondiste lõhkumisest ja likvideerimisest ilma sundiva vajaduseta.

Viimasel ajal on mõjuvates ringkondades kerkinud esile mitmed koolireformi kavatsused. Juba paar aastat varemini ja ka tänavu eelarve puhul on tõsiselt kõnet olnud sellest, et algkooli 2 esimest õppeaastat tuleks panna

töötama suvevaheajal nende õpetajate juhatusel, kes töötavad algkooli 3.—6. õppeaasta klassides harilikul õppetöö ajal. Selle kavatsuse teostamise puhul oleks võimalik vabastada kõik senised I ja II klassi õpetajad, kokku ligi 100 õpetajat, mis annaks riigikassale hulk kokkuhoidu palkade arvel. Teiselt poolt laheneks ka algkooli ruumide küsimus, sest tervelt kolmandik senisest klasside koosseisust ei vajaks enam iseseisvaid tööruume. Kahtlemata riigikassa seisukohalt annab eelmise kavatsuse teostamine suurt kokkuhoidu, kuid see kokkuhoid toimub alghariduse taseme langemise arvel, seepärast pole ta õigustatud. Pole loota, et suvel, meile kõige kuumemal aastaajal, koolitöö annaks samu tagajärgi, kui harilikul koolitöö ajal. Rahvahariduse alusmüüriks on aga võimalikult kõrgetasemeline algharidus, mis eriti tähtis meie väikese-arvulises demokraatlikus rahvusriigis. Seepärast tuleb kindlasti hoiduda kõigist kavatsust, mis ähvardavad alla viia meie alghariduse taset. Sellelt seisukohalt pole vastuvõetavad ka teised algkooli puutuvad kavatsused, nagu: koolisunduse vähendamine algkoolis nelja klassini praeguse kuue asemel ja keskkooli töö algamine praegusest algkooli viiendast klassist. Viimast mõtet on eriti propageerinud dir. N. K a n n, samuti on eelmise valitsuse päevil koostatud sellesisuline projekt Haridus- ja Sotsiaalministeeriumis. Ei taha siin seda kava üksikasjalikult analüüsima hakata, kuid pisutki järele mõeldes selgub, et selle kava teostamine toob võrdlemisi suure murrangu meie praeguses koolikorralduses kui ka koolitöös. Keskharidus muutub raskesti kättesaadavaks, eriti maaelanikele, sest õpilane tuleb liiga vara viia eemale oma koduümbrusest. Ka teeb liiga varane õpilase haridussuuna määramine raskusi nii õpilase vaimsete võimete ja kalduvuste kindlakstegemisel kui ka koolitajal oma majandusliku kandejõu arvestamisel. Eriti kannatavad aga algkooli lõpuklassid (V ja VI) linnades, kus üle poole õpilastest lähevad haridust jätkama keskkooli. Seega on algkooli viimaste klasside kokkutõmbamine paratamatu, mis hävitab pidevuse ja ühtluse algkooli viimaste klasside töös. Ka oleks pärast neljandat õppeaastat algkooli jääjail äärmiselt raskendatud keskhariduse saamine edaspidi. Kõigil neil motiividel ei saa selle kavatsuse teostamist pidada kuidagi otstarbekohaseks.

Kui algharidus moodustab selle miinimumi, millest peab saama osa iga Vabariigi kodanik, et edukalt täita oma ülesandeid ühiskonnas, siis on muidugi vajalik hoolitseda, et see haridusmiinimum oleks küllaldane ning kõigile kättesaadav. Kõik kavatsused, mis ähvardavad viia madalamale alghariduse taset, on seetõttu vastuvõetamatud. Ühes sellega tuleb aga algkoolist kõrgema hariduse korraldamisel silmas pidada harunemise ja erinevuse vajadust ning nõudeid. Igal algkooli lõpetajal ja tema vanemal tuleb tõsiselt järele kaaluda, kuidas suunata hariduseteed pärast algkooli. Kas minna gümnaasiumi kaudu ülikooli või kutsekooli kaudu otse ellu? Teed ja ülesanded on mitmesugused, seetõttu peavad olema vastavalt erinevad ka eeldused. Oleme teinud senises hariduspoliitikas suure vea, käsitledes gümnaasiumi kui sunduslikku algkooli, millest peavad läbi käima kõik kodanikud. Iga algkooli lõpetaja, olgu ta nii andevaene kui tahes, pääseb ilma ühegi takistuseta keskkooli. See eeldab, et keskkool ei tohi seada

endale mingisuguseid nõudeid õpilasmaterjali suhtes, millest järgneb, et ka keskkoolile ei tohi seada mingisuguseid kõrgendatud nõudeid töö suhtes. Keskkool muutub seega samalaadseks koolitüübiks kui seda on kõigile kodanikele määratud sunduslik algkool. Oleme sellega võtnud keskkoolilt ta *specificumi* — võimaluse püstitada kõrgendatud nõudmisi töös, nagu see on igal pool teistes kultuurimaades leidnud tunnustust — ja muutnud oma keskkooli õieti II astme algkooliks. Selles põhimõttelises seisukohas peitubki õieti võti keskkooli küsimuse lahendamiseks. Keskkoolil peab olema võimalus õpilasi valida, kõrvaldades nõrgemad neist, kellel puuduvad eeldused keskkooli tööks. Sama nõue maksab ka kõigi teiste algkoolist kõrgemate kooli tüüpide kohta, peale täienduskoolide, sest kooli tüübile vastavalt korraldatud õpilaste valik, selektsioon, on paratamatuks eelduseks II astme koolitöö edukaks korraldamiseks.

Eestoodud kolm nõuet: ümberkorraldada ilma murranguteta, alghariduse taset mitte madalamale viia, II astme koolis, eriti gümnaasiumis, maksmata panna koolitüübile vastav õpilaste selektsioon — peavad kujunema meil vastuvaidlematuks põhinõudeiks, mille vastu ei tohi patustada ükski koolireformi kava.

Joh. Lang.

VÕÖRAST MÕJUST, ERITI VENESTUMISHÄDAOHUST ENNE EESTI ISESEISVUST.

Eesti ja Läti maa-alal on toimunud enne suurt maailmasõda rahvastiku grupeerumises suuri muudatusi. Nende muudatuste põhjuseks oli osalt teorjuse vahekorjade lõppemine ja mõisamajapidamise üleminek teorjuselt palgatöölistele, kuid ka kaubanduse ja tööduse silmapaistev areng. Kuni 19. sajandi keskpaigani oli Eesti ja Läti maa-alal peamiselt agraarne pitsar, linnad ja alevid olid väikesed. Aegapidi siirduvad eestlased ja lätlased linnadesse, tekivad ka alevikud. Toimuvat muudatust mõjustavad üsna tugevasti ka uued liiklemistingimused. Just raudteajaamade juures moodustuvad aegamööda väiksemad ja suuremad aleviku-taolised asulad. Ei toimu ainult siirdumine maalt linnadesse ja alevikesse, vaid ka maal enesekski teostub mõisamajapidamise üleminekul teorjuselt palgatööle ja talude raharendile ning ostule uus ühiskondlik grupeerumine. Kuid agraarolud, maa puudus ja mõisatöö ümberkujunemine tingivad ka sisekolonisatsiooni ja uudisasustuse. Alul polnud see intensiivne, valitsuse poolt jagati riigimõisades väljateeninud sõdureile väikesi kohti, võimalikult üksteise läheduses. Ka mõisad, mis vajasisid uues olukorras tööjõude, asustasid neile kuuluvaid maa-alasid kandimeeste kohtadega jm. Ka asustas Vene valitsus hiljem, et süvendada vene usu propagandat, riigimõisu vene usku eestlaste ja lätlastega. Kuid peale selle näeme püüdu muretseda siia koloniste väljaspool Eesti ja Läti rahvuslikku maa-alat. Selle püüu teostajaks olid ühelt poolt Balti mõisnikud, kes saksa rahvusest suguvendade

maale toomisega püüdsid säilitada esijoones oma rahvuslikku mõjuvõimu maal, teiselt poolt aga Vene keskvalitsus. See osalt enne ja peale 1905. a. nii keskvalitsuse kui ka mõisnike poolt kavatsetud ja osalt teostatud Balti maa-alade kolonisatsioon riivas peamiselt Läti ala ja esijoones just Kuramaad, kuna Eestisse ulatus ainult saksa talupoegade kolonisatsioon, kuid seegi ei andnud kuigi tõsiseid tulemusi. Teisiti oli aga lugu Kuramaal, kus tekkis koguni võistlus saksa ja vene kolonisatsiooni vahel. Kolonisatsiooni tulemuseks oli, nagu peagi näeme, Kuramaal saksa soost talupojaskonna kihi tekkimine.

Jälgime seda protsessi 1920. a. ilmunud dr. F. Mager'i töö „Kurland“ (Eine allgemeine Siedlungs-, Verkehrs- und Wirtschaftsgeschichte) järgi veidi lähemalt. Käsitledes Kuramaa koloniseerimist sakslastega märgib autor täiesti õieti ära tõsiasja, et Balti sakslus ka 19. sajandi 70-ndate aastateni pole tundnud hädaohtu oma rahvuslikule iseolule, pole tundnud mingisugust huvi selle vastu, et maad koloniseerida sakslastega. Polevat siis ka lätlasi täitsa teadlikult saksastatud, mis iseenesest polevat olnud raske; peetud neid sihilikult nende kommete ja keele juures, et mitte tasandada suurt lõhet väiksearvulise saksa häärrasrassi ja läti, peaaegu erandita talupoja-massi vahel. Hoidutud sakslaste ja lätlaste samale seisukohale asetamise eest, et mitte kõigutada sakslaste kui häärrahva seisukohta. Läänud sajandi lõpust peale olevat aga olukorrad sootuks muutunud, — Vene keskvalitsuse venestamispüüetega olevat sakslased olnud sunnitud asuma kaitseseisundisse, kusjuures Vene valitsus olevat saksluse vastu üles hässitanud läti massi. Läti revolutsioon olevat aga veennud Vene valitsust, et polevat võimalik usaldada läti massi. See olevat võimaldanud mõelda laiaulatuslikumalt Kuramaa asustamisele saksa talupoegadega, kusjuures juhtivaiks meesteks osutusid Silvio Broederich, parun Mantuffel ja parun Nold e. Nende algatuse tulemuseks olevat olnud asjaolu, et lühikese aja jooksul, 1906. a. kuni maailmasõja lahtipuhkemiseni, asustatud Lääne-Kuramaale hulk talupoegi, kokku umbes 15—20.000 hinge, kes olnud peamiselt pärit Poolast ja Volõõniast. Kolonistidel olnud asustumisel soodsad tingimused, maa saanud nad väga odavalt, pikaajalise väljamaksu kohustusega. Asustamisel püütud arvestada ka kolonistide omapära ja tabadega; need, kes varemalt kodukülas koos elanud, asustati kokku, arvestatud ka nende usutunnistuse ja hõimu kokkukuuluvusega ja püütud anda neile säärast maad, millega nad juba kodu harjunud. Seda kõike tehti selleks, et algusest peale vältida igasuguseid rahulolematuse võimalusi. Kolonistid ei saanud valmistasid, vaid 20—30 ha suurusi või veel suuremaid maatükke.

Saksa asustamistegevuse peakeskuse moodustas Goldingeni maakond; seda kavatseti ümbritseda saksa kolooniate vanikuga, mida aja lühiduse tõttu ei saadud siiski täiesti teostada. Tihedaim kolooniate võrk tekkis Goldingenist edela, lääne ja loode pool. Terve hulk asulaid tekkis ka Liibavi läheduses Hasenpothi kreisis, Hasenpothist loode, ida ja kagu pool. Ka moodustati asulaid Grobini ja Talseni maakonnas. Säärasest saksa kolooniate asetusest märkame, et see võimalikult otsis sidet Saksamaaga, nii et

see tundus teetasandamisena Saksa ekspansioonile itta. Lätlusele oli see siin seda ähvardavam, et niikuinii Hasenpothist lõuna pool Ida-Preisi naabruses asetsevas Grobini maakonnas oli üsna palju elanikest juute ja suurvenelasi. Kuramaad ähvardav hädaoht oli seda suurem, et ta oli piklik ja kitsas maa-ala; kui kergesti võidi võõraste rahvuste vahele jne. kiilumisega läti rahvust killustada, mis lätlusele oleks muidugi seotud olnud teatud hädaohtudega.

Kõrvuti Kuramaa lääne osa saksastamisega mujalt juurde toodavate saksa kolonistide näol toimus teiselt poolt Kuramaa asustamine 1906. aastast peale Vene põllupanga poolt saksa-vaenulise tendentsiga läti, suur- ja väikevene talupoegadega. Kuni maailmasõja puhkemiseni hankis pank Kuramaa keskosades koloniseerimiseks Bauske, Dobleni, Goldingeni, Hasenpothi, Illukste ja Talseni maakonnas kokku 18 mõisa 2400-hektaarilise maa-alaga. Sõja aluks tükeldati sellest 3900 hektaari Dobleni, Goldingeni, Hasenpothi ja Talseni kreisis. Kuid panga tegevus ei piirdunud mitte ainult eramõisade ostmise ja tükeldamisega, ta võttis ka enesele kroonumõisade, suurte riigimetsa alade ja suuremate talude tükeldamise. Vene põllupanga tegevuse tulemuseks oli 1. jaan. 1914. a. 4390 uue koha loomine, kusjuures tüki suurus oli keskmiselt 39,4 hektaari. Inimeste hulk, mis säärasel teel Vene põllupanga poolt asustati, ulatus umbes 20.000 hingele. Järelikult koloniseeriti Kuramaal enne maailmasõda võrdlemisi lühikese aja jooksul maad 35—40 tuhandele hingele.

Missugune tõsine hädaoht sellest tekkis Kuramaa läti rahvusele, näeme sama autori tööst. Lätlaste koguarv Kuramaal oli aastail 1842—97 ainult umbes 22%, kusjuures nende osa rahvastiku koguarvust langes aga 85,53%-lt 75,07%-le; peale 1897. a. on nähtavasti see veel enam alanenud, sest rahvastiku juurdekasvust ajastul 1897—1913, mis ulatus 122.110 hingele, langes enamik sakslaste, venelaste, leedulaste ja juutide arvele, kes rändasid sisse talupoegadena, maa- ja tööndustöölisena jne. 1897. a. oli Kuramaal ainult 363 väike-venelast, kuid nende arv kasvas jõudsasti peale 1897. aastat; suurel viisil kasvas ka valge- ja suurvenelaste arv. Suurvenelased elasid peamiselt Dobleni, Grobini, Friedrichstadi ja Illukste kreisis. Illukste kreisis leidis neid koguni 15,23%. Valgevenelasi, kes asusid peamiselt just Illukste maakonnas, oli seal 17,27%; poolakaid leidis suuremal arvul Grobini ja Illukste kreisis, esim. 5,77% ja viimases 17,12%. Ka leedulasi leidis Kuramaal kõige enam seal, nimelt 10,51%, asudes maakonna lõunaosas. Juba 1897. a. rahvalugemise andmete järgi oli läti rahvusest elanikkond Illukste kreisis väga nõrk — kõigest 28,52%; mõnivõrt parem oli lugu küll Grobini maakonnas (58,52%). Sellest võime siis ka järeldada, et tõsisem hädaoht ähvardas juba siis lätlust Kuramaa idapoolsemas Illukste ja läänepoolsemas Grobini maakonnas, esimeses olid tõsiseks hädaohuks suur- ja väikevenelased, poolakad, juudid ja leedulased, maakonna rahvastik oli juba täiesti internatsionaalne. Loomulik, et siit poolt ähvardas kõigepealt just ida ümberrahvustamise hädaoht, kuna pika-peale ehk lääne poolt saksa kolonisatsiooni teel oleks suurenenud sakslaste juurdekasv. Arusaadav siis, et aegamööda võõras invasioon oleks järk-

järgult ikka enam ja enam lähenenud lõuna poolt Liivi lahele ja Väina-
jõe. Et see oleks olnud Baltimaade põlisrahvastele, eeskätt muidugi
lätlastele, suureks kaotuseks, on endastmõistetav. Kuid kui võõras koloni-
satsioon igasuguste soodustuste tõttu oleks andnud tõsisemaid tagajärgi
Läti alal, oleks see võinud ergutada Vene keskvalitsust ja balti sakslasi
sama kava teostamisele ka Eesti alal. Seda enam, et ka siin tegi keskvoim
pisitasa, kuid üsna järjekindlalt uuristamistööd. Sajandite jooksul kuju-
nenud sisekriisi, mille põhjuseks olnud eeskätt sotsiaalne ja rahvuslik lõhe
valitseva härrasrahva, sakslaste, ja põlisrahva, eestlaste, vahel, ruttas oma
huvides kasutama Vene keskvalitsus, püüdes kududa võrku, mis oleks
aidanud eestlasi võita aegapidi slaavlusele. Arvestades eestlaste tugevat
vastuolu sakslusega nihutati osavate võtetega kreeka-katoliku usku eest-
laste laiaesse massidesse. Et sellise tagamõttega juba sel teel oleks võinud
saavutada mõnesuguseid üsna olulisi tulemusi, on päevaselge. Kui protes-
tantliku kultuuri rüpes oli viimaseil aastakümneil saksa keelt ja saksa
mõjuvõimu kasustatud selleks, et kõigepealt haritlaskonda ja linna kodanik-
konda tõmmata saksluse rüppe, oli Vene keskvoim ja panslavistide poolt
kreeka-katoliku usk mõeldud just vastupidi selleks, et venelust järk-järgult
immutada rahvasse usu kaudu. Et see oleks võinud anda tulemusi, seda ei
saa keegi eitada. Kui on tõsiasi see, et juba luteri usu kuulutajaist nii
mitmedki eesti kannust võrsunud isikud saksastusid osalt oma hariduse,
siis veel enam oma ümbruse mõjul ja perekonna sidemete kaudu, siis on
kindel seegi, et kreeka-katoliku usku vaimulikud, nende hulgas ka koguni
Eesti ärkamisaja tegelased ise, venestusid ja õige kiiresti, nii et nende
lapsed ei osanud enam eesti keelt. Et kreeka-katoliku usk ja see õhkkond,
kuhu need isikud sattusid, sellele oluliselt kaasa aitas, on nii mõistetav.
Tõsi on küll seegi, et mitmed kreeka-katoliku usku vaimulikud jäid püsima
eestimeelsetena, kuid sääraseid ei puudunud ju luteri usu õpetajategi
hulgas. Ja kui eesti rahvuslik liikumine lõi sajandi vahetusel uuesti lõk-
kele, siis oli see just üks luteri usu õpetajaist, ja nimelt R e i m a n, kes
oluliselt oskas luua uut rahvuslikku ideoloogiat ja seda igasugustes võima-
lustes, osutades moraalse kangelaslikkuse vajadusele rahvusliku mõtte
kaitsmisel. Et see tookordseis raskeis tingimustes oli õige, seda on nii
veenvalt tõestanud ka Soome rahvuslik iseseisvuse võitlus pealetungiva
Vene võimu vastu. Rahvuse enese alalhoidungi seisukohast on täiesti
mõistetav soomlaste energiline püüd end kaitsta venepärasuse eest. Seda
nähtust ei saa kuidagi seletada ainult šovinismiga, vaid peamiselt Soome
rahvuse kui ühiku terve eluvaistuga.

Kuid panslavism ja Vene keskvalitsus ei evinud ju mitte ainult seda
võimalust, et venestamist eestlastele lähemale nihutada. Oli veel teisigi
vahendeid, nagu näit. arvurikas väikeametnike kiht, kellesse nirises aega-
mööda Vene bürokraatlik rutiin ja kellesse aegamööda imbus võõras vaim;
koguni nende emakeel allus tugevasti vene mõjule. Ka ähvardas meie
suuremaid linnu nende kasvamisel teatud internatsionaalsus ja pahemal
juhul muidugi venestuse sissetung. Suured tehased, Vene garnisonid jne.
aina kasvatasid seda hädaohtu. Maale suruti peale tagurlikku Vene ametnike
elementi ja samal ajal sunniti eestlasi valguma laiadele Sarmaatia lagen-

dikele. On vaidlematu tõsiasi, et see polnud rahvuslikule elemendile kasuks siin kodus, kuid samuti mitte laias riigis, kus eesti element märkamatult ja pikkamisi omandas võõra mentaliteedi. Järk-järgult oleks ikka enam ja enam võinud niriseda Eesti haritlaskonda võõrapärasust ja hävitada sajandite jooksul kujunenud talupoegliku rahva omapära. Et seda idapärasust on ohtrasti sisse imbunud meie haritlaskonda, seda tõendab asjaolu, et sellest pole täiesti vabad needki, kes muidu tõsiselt on andunud rahvuslikule ülesehitamistööle. Rahvuslikust seisukohast oli eriti ebasoovitav ka see, et suur hulk keskkooli kursuse lõpetajaid jätkasid oma õppimist Vene ülikoolides, sattudes seega just ilmavaate kujunemise aastail võõra mõju alla. Kahtlemata võis see mõjustada nende mõtte- ja tundeilma neile enestele märkamatult. Sellele lisaks poogiti neile võõrsil sageli külge meie oludele hoopis mitte vastav poliitiline ja ühiskondlik-poliitiline meelusus, mis ühes tunde- ja mõttelaadi libastumisega rahvuslikult aluselt tegi neist nii mitmedki kodumaa jaoks ebasoovitavaiks, kuna teised, kes mõttelaadilt, tundeilt ja ühiskondlikult mõtlemiselt polnud veel nii libastunud, vajasid esialgu veel kohanemist kodumaa nõudeile. Eriti hädaohtliku suuna ähvardas võtta kõrgema hariduse suund siis, kui maailmasõja aegu korduvalt oli päevakorral Tartu Ülikooli Venesse evakueerimine, mis üldse oleks teinud võimatuks hariduse saamise maal eneses. Endisile Tartu Ülikooli õpilastele on ilmeline see, et vaatamata nende poliitilisele meelsusele, kuulusid nad maa ja rahvaga hoopis kindlamini kokku.

Üks Vene aja peapahedest oli veel see, et eesti ja läti keelele ja vaimsele kultuurile olid antud arenemiseks väga piiratud võimalused. Teaduste õppimine ja harrastamine oma keeles ja samuti rahvuslike teaduste jne. arendamine oli peaaegu võimatu. Kõige selle tõttu oli rahvuslikule iseloolule kõige lähemal lihtrahvas, talupojad ja maatöölised, kuna linna tööliisi, eriti teatud ametialasid, meelitas enese poole võõras mõju, olgugi et sellele pandi Vene aja lõpu poole rahvusliku valgustustöö ja rahvusliku hariduse abiga teatav piir.

Kui rahva enese edasiareng ja rahvuslik kõrgem vaimne iseteadvus oli nii pidurdatud, siis seda kardetavam oli võõrast rahvusest elementide paiskumine meie linnadesse ja maale. Selle protsessi liiga kiiresti arenedes oleks olnud vähe lootusi nende sulatamiseks. Kergesti oleks muutunud rahvus mitte ainult somaatiliselt, vaid ka vaimselt. Keel, traditsioonid jne., kõik see, mida oleme pärandanud esiisadelt ja mis on markeerunud meid eri rahvusena, oleks aegamööda läinud kaotsi. Eesti ja läti rahvas olid selleks liiga väikesed, et korruga palju võõrast elementi sulatada, see ähvardas rahvale enesele kahjulikuks saada.

Paljusid neid tõsiasi ju pole meie seni küllaldase tähelepanuga jälginud. Meist on jäänud märkamata see, et 19. sajandi teisel poolel sajandeid kestnud rahvuste protsentuaalne vahekord oli teatavas mõttes Eesti ja Läti alal enamusrahvuste — eestlaste ja lätlaste — suhtes nihkumas negatiivses suunas, ühel pool enam, teisel pool vähem, linnades enam kui maal. Läti alal maal Kuramaal toimus see suurte ja jõudsate sammudega, Liivimaal aga hoopis vähem, Eesti alal maal peaaegu mitte sugugi, küll aga mõnes

linnas. Kui rõngas Väina jõest lõuna pool oleks hakanud suurte maailma-riikide, Vene ja Saksa mõjul Väina jõele lähenema, oleks võinud see sealt ka põhja poole nihkuda. Hädadoht oli seda suurem, et rahvaste eneste käed olid seotud, nende vaimne haridus oluliselt pidurdatud Vene keskväime poolt ja rahvad ise kui kultuurrahvad veel värsked ja nende kõrgem kultuurne iseolu vähe fikseerunud ja traditsioonid napid. Aeg nõudis moodsais oludes mõlemalt rahvalt enam kui minevikus, kus rahvastiku koostisse töid muudatusi ainult suured sõjad, näljaaeg jne., nagu sõdadeajastu 16. sajandi teisel poolel, Põhjasõda, suur näljaaeg 1695—1697. Neile aegadele järgnesid rahulikumad aastad, kus koostis püsis enam ühtlasena, maale ilmus mõnevõrra võõraid pagulasi, linnad, mis maa majanduslikus struktuuris etendasid hoopis väiksemat osa kui nüüd, ei toonud maale protsentuaalselt kuigi palju võõrast lisaelementi, olgugi et see seal mõnikord, nagu meil Hansa ajal, võis olla üsna suur. Nii ongi Ida-Baltikumis meil ja Läti alal olnud vanemal ajal peamiselt saksastamise keskusteks. Talupojaskond püsis aga vanade tabade ja lihtsate, kuid võrdlemisi kindlate traditsioonide juures. Tänapäev pole aga mineviku tabadel ja traditsioonidel püsi maalgi. Suurtel ja üldse vanadel kultuurrahvastel on need siiski olemas ja neil on kohaliku omapära, rahvastiku homogeensuse ja ühtlase koordineeritud talituslaadi määramiseks võrratult suur tähtsus. Traditsioonid pole mitte ainult kammitsaks, vaid ka suureks ja tähtsaks rahvusliku ülesehitamise ja edasiehitamise baasiks.

Tagasi vaadates meie minevikule Vene valitsuse viimaseil aastakümnel tuleb konstateerida, et meie rahvuslik areng tegi küll teatud edusamme, kuid seda häiris tugevasti venestamissüsteem, mis ei võimaldanud rahvusliku kultuuri ja haritlaskonna arenemist ja mis paiskas liiga palju võõrast mentaliteeti rahvasse. See oli vägagi kardetav ja oleks võinud venestus-aparaadi tihenemise, vahendite täienemise ja lisandumise puhul anda venestusele veel soodsamaid tulemusi, seda enam, et moodsa arengu tõttu ajalooline rahvuslik omapära oleks kord-korralt ikka enam ja enam kahanenud. Sellest kõigest tohiksime järeldada, et tuleb pöörata tähelepanu meie rahvuslike ülesannete eluliste huvide ja vajaduste rõhutamisele. Kui rahvas tahab säilida rahvusena, siis peab ta tingimata säilitama oma tugeva vaimse omapära.

H. Sepp.

T O O M P E A T U M M F I L M .

Meie riigikogu-rühmad on nagu lapsed, keda kroonikukutamise hunt ära kohutanud. Nii vaikset parlamenti pole meil üldse veel olnud. Kuna kino hakkas helifilmis kõnelema, muutus Toompea — tummfilmiks.

*

Üks uuendus oleks vaikuse mõttes siiski veel soovida: et majandusminister esitaks oma eelarvekõne trükitult. Või veel parem — joonistatult.

Sest statistikat arvudes lugeda on hullem, kui kuivi, värvitud rukkiteri närida. Aga diagrammidesse joonistatult — pole viga, läheb korda.

*

Keegi rabiliaat asunik tahtis siis suu lahti teha ja kõnelda — majanduspoliitikast.

Aga kõik vaatasid kokkunult talle otsa. Mis pagana poliitikat veel, kui meil on usaldusvalitsus!

*

K. Ast kiidab, see olevat meie põhiseaduse paremus, et ta annab ikka puht-põhiseadusliku lahenduse ja sünnitab vastutava valitsuse. Veel puht-põhiseaduslikum oleks, kui riigikogu, niipea kui ta valitud, koostaks kohe valitsuse, loovutaks sellele kõik volitused ja ise läheks koju — kuni uute valimisteni. Võib-olla lepiksid sellega siis vabadussõjalasedki.

*

Rousseau ütles: Kaks asja teevad avalikuks demokraatia üldtahte: diskussioon ja hääletamine. Üldtahet pole meil ammu enam. Mis jaoks siis veel diskussioon? See pole lõpuks viisakaski. Jäävad järele ainult hääletamised. Esimehe haamer on ainuke, mis segab veel vaikust.

*

L. Johansonil on 30.000 töötatöölist. Kogude-koondusel on peekoni- ja võipreemiad. Keskerakonnal... Mis on keskerakonnal? Kriisimaksud. Palgakärpimised. Seepärast ta arutab: kas vabamajandus või plaanimajandus? Kas hädamajandus või mädamajandus?

*

Majanduskriis? Me oleme optimistid, nagu Hoover enne valimisi. Raskem moment on möödunud; täna, homme, tunahomme hakkab juba nihkuma, arenema, liikuma... Istume mere ääres ja ootame paremat tuult, nagu „Ahto“ Paldiskis.

*

Kaua jätkub see ootamine? Kaua püsib koalitsioon? Kas lööb teda ette sügiseste kriisitormideni?

Tagasihoidlikumad ohkavad: annaks taevast põhiseaduse rahvahääletamisenigi.

*

Suure tegemisega on siis viimaks põhiseaduse muutmise eelnõu vastu võetud. Kes hakkab nüüd teda rahvale selgitama? Riigikogu? Aga ta on suurest tööst väsinud. Presidendi kandidaadid? Kui nad seda nii teevad, nagu hiljuti J. Laidoneriga tehti, siis on see küll küsitav propaganda.

*

Kõige halvem paradoks põhiseaduse muutmisega rahvahääletuse teel seisab selles, et seks rahvast ainult kriisi aegadel võib üles hoovata. Kriisi

aegadel on aga rahva suured hulgad kõige tasakaalutumad. Üksmeelt on ainult selles, mida ei taheta. Mida aga tahetakse, seda ei teata isegi.

*

Vene revolutsioon näitas, kui kardetav oli hoida määratumaid mužikude hulki elajalikus pimeduses. Kriisi ajad näitavad, kui kardetav on demokraatiat ehitada hulkadele, kes politikast pole midagi kuulnud. Eba-meeldivalt oma uinakust üles äratatud, on nad valmis kas või ummisjalu vette tormama.

*

Et rahvas presidendis „peremeest“ tahab, see paneb muidugi juriste päid vangutama. Aga asetame „peremehe“ sõnaga „juht“, siis on asi juristidelegi arusaadavam.

*

Meie politika on olnud — jaotamine, kombineerimine, tagantässitamine. „Do ut des“. Käsi peseb kätt. Keegi pole kunagi võinud öelda, kuhu see nõnda läheb.

Kui rahvas räägib peremehest, siis mõtleb ta seega, et lõppeks ometi keegi tema politikat peab juhtima hakkama; keegi, kes teab, kuhu ta juhib.

Ed. Laaman.

VÄLISPOLITILINE RINGVADE.

Kas uue maailmasõja eelõhtul?

Halbaennustavaist poliitilistest ja ajakirjanduslikest oraaklitest ei ole kunagi puudu. Ent seni on suudetud siiski libiseda õnnelikult mööda kõigist kuulutatud uutest Euroopa ja maailmasõdadest. Kogemuste põhjal ei maksa ka praegu olla liiga pessimistlik, kuigi moment on rahvusvahelises elus tõsisemaid Ruhri okupatsioonist saadik.

Saksamaal on lõppeks pääsnud võimule hitlerlus ja see peab asuma kuidagi lunastama oma poliitilisi vekseid. Desarmeermiskonverents, olles pühitsenud juba aastase koosviibimise juubeli, peab lähemal ajal paratamatult tegema lõpu istungeile ja näitama, kas riikide relvastus on piiratav rahvusvaheliste kokkulepetega või omandab iga riik vaba voli relvastusküsimustes. Rahvasteliidu lepitusaktsioon Hiina-Jaapani tülis on nurjunud ja Rahvasteliit peab kas soovitama surveabinõude käsitamist Jaapani vastu pakti art. 16. alusel või jätma oma liikmeile täie tegevusvabaduse tülis. Ja lõppeks on Väike-entente'i—Itaalia-Prantsusmaa teravused jõudnud otsustavasse ajajärku salajase relvaveo paljastamisega Itaaliast Ungarisse ning kindlakujuliste sõjaliste liitude teokssaamisega.

Märgitakse, et praegu on plahvatusmaterjali uue maailmasõja tekki-miseks tegelikult rohkem kui 1914. aastal, kuid loodetakse ka, et maailmasõja kibedad kogemused manitsevad riigimehi tookordsest suuremale ette-

vaatusele ja külmale verele. Kuidas on lugu ettevaatuse ja külma verega, seda on raske praegu veel hinnata, kuid seisukorra ülevaade-hinnang ees-
toodud küsimustes ei tohiks olla üleliigne.

Suurel määral seisab sündmuste võti Saksamaa käes, kelle rahvusluse suuremast või vähemast agressiivsusest oleneb lähema tuleviku kujunemine. „Sunday Express’ile“ antud intervjuus Hitler avaldas kindlakujuliselt, et ta nõuab Saksamaale tagasi Poola koridori ja endised asumaad. Selle kõrval seab Hitler eeltingimuseks püsivale rahule Prantsuse sõjaväe vähendamise. Seesuguste soovide teostumine ei ole aga sama lihtne kui nende avaldamine. Pealegi seisavad nad üksteisega vastuolus. Me teame nimelt, et Poola koridori tagasiandmine Saksamaale ei saa sündida rahulisel teel. Katseist Poola koridori tagasivõitmiseks on Saksamaad hoidnud tagasi Poola liitlase, Prantsusmaa sõjaväeline ülekaal. Kuigi Hitler nimetab Prantsuse sõjaväe vähendamise püsiva rahu eeltingimuseks, on tõenäolisem, et Prantsuse sõjaväe vähendamine võiks anda Saksamaale tõuke tema soovide teostamiseks jõuga. Et Hitler Poola koridori küsimust ei pea mingiks tuleviku-unistuseks, vaid päevakorras seisvaks ülesandeks, seda tõendavad Hitleri sõnad „Sunday Express’i“ intervjuus — „varstine kokkulepe selles küsimuses on hädavajalik“. Lootes Inglismaa toetusele Prantsusmaa sõjaväe vähendamiseks, põrkab aga Saksamaa asumaade küsimuses vastamisi Inglismaaga. See oli Wilhelm II asumaade-politika, mis enam kui miski muu ärritas Inglismaad ja küttis maailmasõja-meeleolu. Hitleri valitsuse välispolitika viib seega tagasi jälle Algesiras’i konverentsi ja Agadir’i demonstratsiooni õhkkonda. Viimane asjaolu sunnib arvatavasti ka Inglismaad suuremale ettevaatusele desarmeerimise küsimuses. Saksamaa ekspansioonitungi suurimaks pidurdajaks oli tema parlamentaarne riigikord. Nagu aga nüüd väljendas Hugenberg, olevat 5. märtsi valimised viimased parlamendivalimised Saksamaal. Kui langeb ära parlamendi, kainemalt mõtleivate demokraatlike erakondade, kontroll Saksa välispolitikast, on astunud suur samm lähemale sõjahädaohule.

Desarmeerimiskonverents on jooksnud ummikusse, kust väljapääs näib äärmiselt raskena. Prantsusmaa peab teatavasti julgeoleku kindlustamist relvastuse vähendamise eeltingimuseks, kuna Saksamaa toonitab otse vastupidist. Me teame, et Papani valitsuse päevil Saksamaa kord juba lahkus rahuldamatuna konverentsilt ja läks tarvis suuri jõupingutusi tema tagasitoomiseks sinna. Saksamaa ja Prantsusmaa seisukohtade lepitamiseks 11. detsembril l. a. Inglise, Ameerika, Itaalia, Prantsuse ja Saksa esindajad võtsid vastu resolutsiooni, et „konverentsi üheks ülesandeks on anda Saksamaale ja teistele rahulepingute põhjal desarmeeritud riikidele üheõiguslus režiimis, mis kindlustab võrdse julgeoleku kõigile.“ Saksamaale garanteeriti põhimõtteliselt üheõiguslus valmistatavas desarmeerimiskonventsioonis ja konverentsi suund peab nüüd olema juhitud peamiselt selle üheõigusluse teostamisele, kuid nii, et oleks tagatud kõigi julgeolek.

Õige suurejoonelise kava julgeoleku ja üheõigusluse saavutamiseks esitas desarmeerimiskonverentsile Prantsuse delegatsioon 15. novembril. Selle kava põhijooned on järgmised: kõik riikidevahelised tüliküsimused

peavad tulema lahendamisele sundusliku vahekohtu korras. Juhul, kui üks riik ei alistu vahekohtu otsusele või hoidub tüli puhul vahekohtust, Rahvasteliit otsustab abistamisaktsiooni kallaletungi ohvriks langenud riigile. Kõigi riikide sõjaväed peaksid tulema ümberkorraldamisele ühe põhitüübi alusel lühiajalise sundusliku väeteenistuse korras. Peale selle on riikidel õigus pidada vähemaarvulisi löögijõude, mida nad on kohustatud andma Rahvasteliidu käsutusse abistamisaktsioonide ettevõtmiseks. Riikide relvastuse alal teostatakse kvalitatiivne desarmeerimine, kõrvaldades tarvitusest spetsiifilised kallaletungirelvad ja sooritatakse kvantitatiivne desarmeerimine president Hoover'i ettepaneku alusel (mis näeb ette relvastuse vähendamise $\frac{1}{3}$ võrra). Rahvasteliidu käsutusse koondatakse eriline lennuvägi keelu alla kuulutatavaist pommitusaparaatidest ja loodaks Rahvasteliidu järelevalvel töötav relvastuse kontrollkomisjon.

See Prantsuse kava leidis desarmeerimiskonverentsi üldkomisjonis õige tugeva vastuvaidluse Saksamaa ja Itaalia poolt. Saksa esindaja Nadolny leidis isegi, et konverents ei olevat õigustatud arutama Prantsuse kavas peituvat julgeolekunõuet, unustades seejuures nähtavasti konverentsi tõelise eesmärgi. Kuid ka Ameerika ja Inglise esindaja töid kuuldavale tugevaid reservatsioone Prantsuse kava kohta. Inglise esindaja kapten Eden deklareeris, et Inglismaa ei saa minna üldise julgeoleku kindlustamisel kaugemale oma senistest kohustustest.

Ei ole näha ette, et konverents töö nii visal edenemisel ja vastuseisu-kohtade kivinemisel suudaks jõuda nimetamisväärni saavutisteni. Fiasko maskeerimiseks võidakse leppida kokku mõnele pealiskaudsele vormelile, mis aga kaugeltki ei too otsustust ei relvade vähendamise, üheõigusluse ega julgeoleku küsimusse. Prantsuse parempoolse ajakirjanduse on vallutanud juba õige suur pessimism ja meelepaha. „L'Echo de Paris“ heidab ette Paul-Boncour'ile, et ta on liiga kergemeelselt nõustunud 11. detsembri deklaratsiooniga. Saksa eemalejäämisel desarmeerimiskonverentsist oleks konverentsi äpardumise vastutus jäänud Saksamaale, kui nüüd aga Prantsusmaa tahab vabaneda sellest vastutusest, peab ta andma järele Saksamaa kõigile soovidele. Igal juhul on võitja Saksamaa — ta relvajõud tugevneb kas otsekoheselt või suhteliselt nii konverentsi õnnestumise kui ka konverentsi ebaõnnestumise korral.

Kui desarmeerimiskonverents on Rahvasteliidule enam prestiižiküsimuseks, on Hiina-Jaapani tüli talle otsekoheselt eluküsimus, millest oleneb tema edaspidine saatus. Esmakordselt peab Rahvasteliit konstateerima oma lepitusaktsiooni nurjumist, surveabinõude tarvituselevõtmiseks puudub tal aga jõud. Rahvasteliit peab tunnistama avalikult, et ta on võimetu triumfeeriva vägivalla vastu. Rahvasteliidu 19. komitee on koostanud küll aruande, milles mõistab hukka Jaapani tegevuse Mandžuurias, tunnustab Hiina suveräniteeti Mandžukuo üle ja paneb Jaapanile ette selle vägede evakueerimise, kuid kõik see jääb seniste meeolude juures ainult paberile. Liiga suur risk on suurriikidel oma pead pista tulle õiguse ja Hiina eest, kui pealegi suurriikide seisukohad satuvad enam-vähem ühte Jaapaniga. Ligi sada aastat, oopiumisõjast saadik, on suurriigid talitanud analoogiliselt Hiinaga ja Jaapan võib olla isegi imestunud, et temal ei lubata talitada nii,

nagu on varemalt talitanud Inglismaa, Prantsusmaa, Venemaa, Saksamaa. Ka mõistavad suurriigid väga hästi, et Jaapani asumine kindlamini Hiina territooriumile vähendab seal möllavat anarhiat ja kindlustab suurriikide asunduste ja kontsessioonide püsimist. Euroopa suurriigid peavad määgima Jaapani-Hiina tülis hüpokriite ja peavad kurvas paratamatuses pesema puhtaks käd Rahvasteliidu päekese loojenemisel, mille kohta nad hellitanud küll kaugemaleulatavamaid kavatsusi.

Rahvasteliidu fiasko Kauge-Idas päästab valla kõigi nende väevõimuinstinktid, kes ei ole rahul praeguse olundiga. Esijoones tuleb muidugi kõne alla Saksamaa, kuid talle on kujunenud toeks kogu revisjonistlike riikide rinne Ungari, Austria, Bulgaaria, Albaania ja Itaalia näol. Õige lähedat sümpaatiat sellele riikide rühmitusele näitab ka Nõukogude-Vene, kasustades muidugi peamiselt teravusi oma erihvideks.

Itaalia, kes 1882. aastast kuulus Saksa-Austria blokki ja suuremate väljavadete näilikkusel vaid astus maailmasõjas liitriikide hulka, on pöördumas tagasi oma traditsioonilisele politikale. „Le Mois“ analüüsidest Itaalia-Prantsuse vastuolusid, kinnitab, et veel aasta eest oleks võidud Itaalia lepitada Koufra oaasi pakkumisega Liibia kõrves, kuid nüüd tuleks Itaaliale anda kontsessioone juba kõigis poliitilistes küsimustes tegelikult ülejõukäivas ulatuses.

Nagu Bosnia-Hertsegovina annekteerimispäevil 1908.—1909. aastal, on revisjonistlike riikide ataak juhitud Balkani slaavlaste vallutamisele, mille juures Saksa teisest küljest ei unusta Poolat. Kui maailmasõja eelõhtul Balkani vallutamist juhtis Saksamaa, on initsiatiiv selles küsimuses nüüd Itaaliale. Wickham Steed, kes tavaliselt ei lasku kergemeelsele kõmule, paljastas mõni kuu tagasi õige sensatsiooniliselt Itaalia kavatsusi tema ülemvõimu alla seatava Donau-föderatsiooni loomiseks, kuna kompensatsiooniks Ungari ja Saksamaa saaksid tagasi kaotatud maaosi. Sellest ajast ei ole vaibunud ka kuuldused Ungari-Saksa-Itaalia salajasest sõjalisest liidust. Itaalia-Saksa liit olevat sõlmitud möödunud augustis, Ungari-Itaalia liit juba varemini. Mäletatavasti olid möödunud aastal asjaosaliste riikide tegelaste vastastikused külaskäigud õige elavad. Trogiri sekelduste puhul Dalmaatias möödunud detsembris võttis Itaalia juba täiesti sõjaka seisukoha Jugoslaavia vastu. Itaalia senatis ütles rahvasaadik Del Croix, et tõeline rahu ei saavuvat ilma uue, verise sõjata, kuid see sõda leidvat Itaalia ettevalmistatuna.

A. Pironneau, kes Prantsuse lehtede ülesandel käis uurimas seisukorda, leidis, et Itaalia tegevat tõsiseid ettevalmistusi Jugoslaavia vallutamiseks, ehitavat Jugoslaavia piirile strateegilisi raudteid, maanteid ja lennukvälju. Jugoslaavia oma abitu sõjaväekorralduse ja teede puudulikkusega oleks tegelikult võitlusvõimetu. Itaalia lõikab ta mere poolt, Albaania ja Bulgaaria sulgevad ta raudteeühenduse Kreekasse ja Ungari ja Bulgaaria koos eemaldavad temast Rumeenia. Ka Ungaris on käimas tugevad sõjaettevalmistused ja Jugoslaavia piirile on ehitatud rohkesti teid.

Balkani sõja hädaoht sai veel ilmsemaks relvade salaveo paljastamisega Austrias. Tabati 80.000 püssi ja 200 kuulipildujat, mis Itaaliast läkitatud Ungarisse. Uuemad teated kõnelevad ka, et Itaalia on Ungarile kogu

aeg läkitanud salaja sõjalennukeid, mis lennanud üle Austria nägematul — 6000 meetri — kõrgusel. Inglise ja Prantsuse diplomaatlike esinduste demarche'id tegid kindlaks relvade kontrabandi.

Nii reaalse hädaohu ilmsikstulek pani kihama väike-entente'i riigid, kes oma senistele sõjalistele lepetele löid lisaks Jugoslaavia-Tšehhoslovakkia-Rumeenia alalise nõukogu ja avaldasid soovi liitumiseks ühiseks territoriaalseks üksuseks. Ka Poola on lähenenud väike-entente'ile enam kui kunagi varemini ja Prantsusmaa peab silmas Balkani sündmuse suure tähelepanuga.

Kaks vaenulist leeri ei ole kujunenud seega mitte vähemajõulistena ja vähemate ambitsioonidega, kui maailmasõja eelõhtul. Ühelt pool tiivustatud tahe senise territoriaalse statuudi muutmiseks, teisalt kindel vastupanu ja tahe status quo säilitamiseks iga hinna eest. Ja mis kõige õnnetum — täieliselt prestiiži kaotanud Rahvasteliidust ei ole loota mingit vahemeest.

Suurimigi optimist peab viimaseaja sündmuse vaadeldes kinnitama, et seisukord on ülipinev, nii pinev kui ta ei ole olnud hulk aega. Riigid, kes kaotanud parlamentaarse korra ja koondanud võimu üksiku juhi või üksiku erakonna kätte, esinevad agressiivses osas. Nende talitusviisi ei ole pidurdatud võimalikust siseriiklikust opositsioonist ja sündmuste arenemine jääb kõige mõjukamalt olenevaks ainult vastasrinnete jõuvahekordadest, — mis seni küll ei ole veel agressiivsete riikide kasuks. Selles võib vahest peituda väheseid pidureid kokkutormamise võimalusele.

H. Tammer.

KAPITALISMI KRIIS III.

5. Praegune majanduskriis.

Praeguse kriisi tekkimine ja areng vastab üldjoonis täielikult ülal kirjeldatud skeemile. Üldiselt on teada, et see sai alguse Põhja-Ameerika börsikrahhidest, mis tekkisid omakord Federal Reserv Banga otsekoheste sammude tagajärjel. Pank oli rahutuks muutunud alatisest ja suurest majanduslikust tõusust, kartes ülespekulatsiooni ja sellele järgnevat kriisi. Ta lootis kriisi seega vältida, et hakkas tõusu pidurdama, selleks tunduvat krediiti kokku tõmmates ja omi kullareserve suurendades. Sellega tõmbas ta esimesena ringvoolust välja summasid, vähendades kunstlikult vastavalt ostujõudu, andes tasakaalule esimese tõuke.

Ameerika börs ületas esialgsed raskused sel teel, et ta laenas kõrgete intressidega ajutiselt Euroopast raha ning spekulatsioon *à la hausse*, tõusu peale kestis edasi. Kuid vaene Euroopa tarvitas ise raha, seda järjekindlalt Ameerikalt laenates. Kui Federal Reserve Bank aga samadel kaalutlustel pani pressi peale Euroopa uutele laenuemissioonidele Ameerikas, oldi sunnitud ajutiselt New-Yorgi börsile laenatud summasid pikkamööda tagasi nõudma. Tulemuseks olid otsekohe kuulsad mustad päevad

New-Yorgi börsil. Pakkumise ja nõudmise tasakaalu kaotus tehti sellega üldiselt teatavaks.

Tähtsaks teguriks asjaolude edaspidisel arengul osutus osaline üleproduktsoon ühel laialdasel majandusalal, mis oma ulatuselt puudutas teisigi majandusalasid ja kus toodangu reguleerimine vastavalt nõudmisele kergesti teostatav ei olnud. See ala on — põllumajandus.

Maailmasõja ajal ja sellele järgneval ajastul oli põllumajanduslik toodang suurenenud niihästi uue kultuuri alla võetud maapinna kui ka majanduskultuuri intensiiveerimise tõttu. Põllumajanduse kapitaliseerimine, kemiseerimine ja ratsionaliseerimine andis üllatavaid tulemusi nii saagi rohkuse kui ka tootmiskulude langemise mõttes. Halvemais kapitali ja looduslikes tingimuis asuvate riikide, nii ka Eesti, põllumajandus ei suutnud sellega pidada sammu, hinnad langesid seal tootmiskulude määran, või veel allapoole, mistõttu vähenes laialdaste ringkondade ostujõud ja tekkisid suured kahjud. Juurde tuli asjaolu, et põllumajandussaaduste tarvitamisele on loodus piiri tõmmanud. Kuna inimessoo tarvidustel tööstussaaduste alal pole piiri uute mõnususte ja muude kultuuriliste tarviduste suhtes, siis on kõhu tarvidusel siiski kindlad piirid. Kõige selle tõttu hakkas põllumajanduses üleproduktsoon ikka enam ja enam tunda andma, tabades üht riiki enam, teist vähem ja sünnitades aina uusi kahjusid.

Teoreetiliselt ei oleks tohtinud seesugune osaline üleproduktsoon tabada üldist tasakaalu. Kuigi kõikide põllupidajate ostujõud oli langenud vastavalt saaduste hinnale, pidid teised klassid, põllusaaduste tarbijad, sellel alal oma ostujõudu vastavalt kokku hoida võima, nii et ostujõu suurus üldiselt oleks pidanud vastama ikkagi vähenevale üldtoodangule. Üldine kriis, ühes üldise „üleproduktsooniga“ ja kohutava tööpuudusega oleks tingimata jäänud tulemata, kui kõik toodangust saadud varad ja väärtused majanduslikku ringkäiku endiselt edasi oleks läinud. S. t., et laenude ja kapitalide intressid, tagasimaksud jne. oleks peatumatult pidanud muutama uuesti investeerimisteks, majadeks, vabrikuiks, masinaiks või uuteks laenudeks.

Kuid ei sündinud ei üht ega teist. Federal Reserve Banga esimene hoiatus, kinnitatuna reaalsemalt börsikrahhidest ja põllumajandusettevõttest saadud kahjudega, pani pikapeale seisma igasuguse „laiutamise“ ja „Gründertumi“.

Igal maal, eriti Põhja-Ameerikas, oli välja arenenud suur ja hulgaline võlgu müük tarvitajale, järk-järgulise tasumise tingimuis. See pandi seisma kahjude kartusel ebakindla olukorra tõttu. Tulemuseks oli see, et tarbijad pidid pikema aja jooksul tasuma ainult endisi võlgasid, loovutama oma ostujõu ainult selleks. Nii jäi uus toodang vastavalt ostjateta.

Börsikrahhidest saadud kahjud igasuguste väärtpaperite alal võtsid tahtmise osta uusi ning uued laenuemissioonid jäid seisma. Rahailm muutus umbusklikuks Euroopa suuremate laenaja-riikide vastu, eriti Austria ja Saksamaa vastu. Muutus üldiseks tõekspidamiseks, et sõjavõlad ning reparatsioonimaksud on neile üle jõu, et need on seetõttu maksuvõimetud laenajad. Uute laenude andmise asemel püüti neilt võimalikult kiiresti ja

suurel määral juba varemalt antud laenusid tagasi saada. Tagajärg oli teatavasti nende riikide rahanduslik kokkuvarisemine. Kuid enne seda olid suured summad välja läinud ja pikaldane väljavool kestab edasi — toodangu ja ostujõu ebavahekorra süvenemise arvel.

Kuid mitte ainult majanduslikud kaalutlused ei hoiu tagasi uutest investeerimistest ja laenude andmisest. Poliitiline seisukord on äärmiselt terav. Avalikult kõneldakse uute kokkupõrgete ja sõdade võimalustest, mille ettevalmistuseks töötatakse igal pool palavlikult.

Ka sotsiaalsed vahekorrad ei julgusta vaest kapitali anduma uute dividendide loomistöödele. Töötute hulgas ei taha kuidagi leppida ümberlünkamatute klassiliste „raudsete teooriatega“, mille järgi nad peaksid praegu lihtsalt nälga surema ja seega tööjõuturul nõudmise-pakkumise tasakaalu jalule seadma. Ikka rohkem laieneb arusaamine, et üleelatavad majandusraskused pole tulenenud sedavõrt paratumatuist loodus- ja majandusjõududest, kuivõrt maksva majandussüsteemi organisatoorseist puudusist.

Ning lõpuks ei julgusta kapitali uuele tööle ja riskimisele ka see asjaolu, et kapitalistlikule korrale vaenlik nõukogude süsteem Venes ikka veel püsib ja ootustele vaatamata ikka veel ei ole kokku varisenud. Vastupidi, just viimaste raskete aastate jooksul, kui mitmes lääne riigis toodang kuni poole peale kokku kuivanud, on Nõukogude Vene majanduslik toodang samal ajal kasvanud umbes kahekordseks, vaatamata kõigile puudustele ja arvustustele.

Kõige selle tõttu kestab edasi praegu kapitali streik ja paanika. Kapital likvideerib ettevõtlikkust ja ikka suurem ja suurem osa sellest, mis langeb toodangust kapitalile, muutub kullaks, pangakontoks „kindlal“ ja „likviidsel“ maal, kaob seifi ja sukasäärde. Ja kuna käesolevat majanduskriisi loetakse süvenenuks enneolematu ulatuses, siis on loomulik, kui autoriteetsed rahandustegelased konstateerivad seda tõsiasi, et rahanduskeskustes on praegu vaba, seisvat kapitali rohkem, kui seda on nähtud kunagi enne.

Kõige piltlikumalt ironiseerib praegust olundit üks Ameerika lehtedes ilmunud karikatuur: ühel pingil istuvad kaks, kes kõige rohkem kannatavad praeguse kriisi all. Pingi ühel otsal istub töötatööline ja teisel — tööta kapital.

See rahvusvaheline tööta kapital rändab nüüd kabuhirmul mööda ilma. Teda ei meelita ei võimalikud dividendid ei kõrged laenupaberite teenistumäärad, ei koguni kõrged pangaintressid koguni seni usaldusväärseks peetud rahanduskeskustes. Otsitakse vaid kohta, kus selle ajutine säiling oleks „tõesti kindel“ ja — igaks võimalikuks ja võimatuks juhuks — täielikult likviidne ja alati kättesaadav. Häda sellele, kelle vastu sellel hiigelrändkapitalil tekib kahtlus: koguni London ja naelsterling pidid kapituleeruma selle rändava rohutirtsu parve ees, mis tahab küll teenistust, kuid ei taha ise teenida. Õigusega tõmbavad saksa rahvussotsialistid terava vahe „schaffendes und raffendes“ kapitali vahel.

6. Kas ja kuidas suudetakse lahendada praegust majanduskriisi.

Kriisi esimeste tulemuste ilmnemisel reageerisid kõik riigid sellele esmajoonel äärmise egoismiga: hukkugu teised maad — meie katsume ainult müüa ja võimalikult vähe osta. Kuna igal maal, eriti aga kapitalirikastel maadel, osa ostujõust põgenes seifidesse ja sukasaarde, täh. vastav osa toodangust jäi ostjateta, siis oli retsept lihtne: toodangu müümata osa püüda realiseerida välismaalt sisseveetavate kaupade asemel — selleks siis keelutollid ja kontingendid — ja lõpuülejäak pumbata igasuguste preemiatega ja muude dumpingvahendite abil välismaade turgudele. Kuna selle lihtsa retsepti võtsid tarvitusele kõik riigid, siis tekkis säärasest vastastikusest majandussõjast ainult uusi raskusi, kitsendusi, produktiivsuset lisakulusid, mis süvendasid kriisi raskusi. Need tegelikud lisaraskused andsid endid kohe teravasti tunda, nii et paljud hakkasid neid kitsendusi ise ekslikult kriisi põhjuseks tembeldama. Need on ainult, kuigi lühinägelised, kaitsevahendid kriisi puhul, seega kriisi tagajärjed. Ja kuna iga riigi palavam soov oli, et teised loobuksid neist kaitseabinõudest, siis näeme kriisi algpäevadel rahvusvahelistel konverentsidel, kuidas vastastikuselt üksteisele soovitatakse „vabakaubandust“ ja vastu võetakse vastavaid resolutsioone. Kuna igauks tegi seda resolutsiooni aga ainult teiste jaoks, siis ei leidunud hiljem loomulikult ühtegi, kes neid oleks täitnud.

Selgemad rahvusvahelised pead tunnetasid siiski kohe alguses vastastikuse majandussõja mõttetust ja mõistsid õieti kriisi tõelisi põhjusi. Püüti kapitali streiki murdma hakata, meelitada kapitali uuele ettevõtlikkusele.

Kõigepealt püüti kapitali rahustada sellega, et deklareeriti võimatuks igasugused tulevased rahvusvahelised poliitilised katastroofid. Selleks sõlmiti kõikidega ja kõikidega kuulus Kelloggi pakt, mis keelutab igasugused sõjad tulevikus. Kui aga varsti selgus, et see keeld kuidagi ei takista kas või näiteks Jaapanit ilma sõda kuulutamata sõdimast ning Hiina maa-alasid okupeerimast, siis polnud pakti mõju silmanähtavalt kuigi veenduma panev.

Samas suunas on järgmiseks vahenditelülilis mitte-kallaletungi paktid Nõukogude Venega. Need pidid kinnitama, et lähemal ajal pole karta sõjalisi kokkupõrkeid vaenuliste maailmakordade vahel, et esialgu pole kapitalil veel põhjust deserteerimiseks.

Rööbiti rahustamisele rahvusvaheliste üldpoliitiliste kartuste suhtes püüti järjestama hakata eeldusi rahvusvahelise laenutegevuse uuesti algamiseks. Selleks oli esmalt tarvilik saneerida maksujõuetuks jäänud laenajad, jalule seada nende maksujõu vastu usaldus. Suurim laenaja on olnud seni Saksamaa, temaga tuli alustada. Kõigile oli selge, et sõja reparatsioonid ületavad Saksamaa tegeliku maksujõu. Usaldatavaks laenajaks võib Saksamaa muutuda alles peale reparatsioonimaksude kustutamist, seepärast siis Lausanne'i konverentsil algatati avalikku võitlust nende kustutamiseks.

Huvitavaid ja positiivsemaid majanduslikke vahendeid kapitali meelitamiseks ettevõtlikkusele käsitas Papani valitsus Saksamaal. Uut ettevõtlikkust osutavale kapitalile lubati erisoodustusi, maksude vähendamist

ja järelikult suuremaid kasusid tulevikus. „Kapitali nappuse“ hüüdsõna all lubati selleks uueks ettevõtlikkuseks koguni riiklikku kapitali riigivekslite näol. „Kapitali nappuse“ hüüdsõna kõlab küll peaaegu pilkena ajajärgul, millal autoriteetsete pangategelaste kinnitusel ennenähtamatul hulgal pankades ja mujal seisab tegevusetu kapital. Papani aktsioonil oli siiski täielikult õige psühholoogiline alus. Ajastul, millal oma kapital hoitakse kabuhirmus sukasääres, leidub eriti palju ja meelsasti ettevõtlikust riigi kapitaliga ja riisikol: läheb hästi, on kasu ettevõtjal, läheb halvasti, maksab riik. Vahelmärkusena olgu tähendatud, et näiteks Eesti pole peaaegu kogu iseseisvuse ajal välja saanud säärasest ajajärgust. Sellega on seletatav Eesti riigi suur osatähtsus eramajanduse finantseerimisel. Kuid praeguse majandussüsteemi juures on säherdune riiklik osa vastava meeoleu juures paratamatu: parem ettevõtlikkus riigi riisikol, kui ettevõtlikkuse puudumine üldse, majanduslik tardumus ja kängumine.

Parimalt tunneb kriisi põhjusi ja meeoleu siiski New-Yorki börs ja pangandus. Minul ei ole küll mingisuguseid andmeid, ja kus need andmed on, seal hoitakse ja peab hoidma neid mitme seitsme pitsati taga avalikkuse eest, kuid ma arvan õieti oletavat, et toorainete hindade tõus viimati pole mitte iseenesest ega kogemata esile tekkinud. Ka hiljuti olnud „r o o s a p ä e v“ New-Yorgi börsil, kus kõik väärtpaberid kursis järsku tõusid, ei toimunud kindlasti mitte pangailma teadliku ja kavakindla abita. Nende võtete tagamõte on selge: anda hiirtele peki lõhna! — uskuma panna kapitali, et taganemisaeg on mööda, et on algamas uus majanduslik tõusuaeg ja võidujooks suurte kasude järele.

Kalkulatsioon on täielikult selge. Loodetakse, et niipea, kui kapitali suudetakse veenda muutunud olukorras ja seisev kapital osaliseltki, ka kartlikumal viisil uuesti pöördub ettevõtlikkusele, muutudes vastavalt uueks ostujõuks — hakkab ratas veerema teisipidi, kaupade üleküllus muutub kaupade näljaks, tõusevad toodang, hinnad ja kasud, kaob tööpuudus, ning saabub aeg, kus Federal Reserve Bank hakkab uuesti hirmuga pidurdama ja tagasi tõmbama.

Kui aga praegune kriis siiski laheneda ei taha, vaatamata teoreetiliselt päris õieti kaalutud vastuabinõudele, siis tuleb see sellest, et majandussüsteemi funktsionaalse rikke tekkimise põhjused, eriti majanduslikul alal, pole kaugeltki veel mitte kõrvaldatud.

Nagu tähendatud, oli kriisi tekkimise esimeseks põhjuseks osaline üleproduktioon põllumajandussaaduste alal. Sel alal pole aga seni midagi üritatud ja ei ole ette näha tarviduste ja toodangu kohaldamise kavu tulevikuski. Eriti piltlikku näidet pakub samalaadilise osalise üleproduktiooni küsimuse lahenduskatse toorkummi toodangu alal. Hakkas üks riik vähemale nõudmisele vastavalt sihilikult koondama toodangut, siis laiendas teine riik samal ajal oma toodangut kahekordselt, esimest lihtsalt turgudelt välja surudes.

Kuid kõikidel teistelgi aladel ei ole tuleviku-väljavaated selged. Endine automaatselt reguleeriv süsteem on halvatud. Ja kuna selle vana klassilise süsteemi automaatne reguleerimine lõpptulemuses harilikult

tähendas rahvusvahelise tasakaalu jaluleseadmist majanduslikult nõrgemate riikide ja klasside arvel, viimased aga selles täielikult teadlikud on, siis näib olevat vähemalt esialgu väga kahtlane, kas pöördatakse tagasi vana süsteemi juurde. Kapitalil on veel ebaselge, mis on tulemas ja kuidas korraldatakse tulevikus tasakaal. Seetõttu jääb kapital esialgu tegevusetult äraootavale seisukohale.

Täienduseks ülaltähendatud väidetele on huvitav tsiteerida inglise rahanduseksperdi, Sir Arthur Salter'i raamatut „*Recovery*“, mis kujutab piltlikumalt kapitali kahtlusi uuesti tegevusse astumiseks.

„Enne, kui läheme tagasi keerulikesse labürindesse (s. o. uude ettevõtlikkusse, L. S.), peaks meil olema selgus meie suunast ja sihtidest. Oleme kaotanud palju vana majandussüsteemi hüvedest, ega ole ka kindlustanud enesele uue plaanikindla suuna soodustusi. Meie ei saa pöörata tagasi läinud sajandi reguleerimata võistlusele: tahtmise puudus mõne selle sotsiaalse konsekventsi aktsepteerimiseks ja moodsa tööstuse tehniline areng teevad selle tagasipööramise võimatuks. Kuid selle juures ei tarvitse meil püüda korraldusi, mis kaotaks individuaalse võistluse ja majandustegevuse vabaduse. Võtta üht või teist suunda, see tähendaks meie põlve probleemide vildakut lahendust. Meie probleem ei ole mitte kesktee, vaid uue tee leidmine, et moodustada süsteemi, milles võistlus ja individualistlik majandus ühel pool ja plaanimajandus teisel pool, kummagi süsteemi puudused oleksid kõrvaldatud ning nende hüved oleksid meile kindlustatud.“

Teisal ütleb sama autor:

„Kapitalistliku süsteemi puudused on hakanud murenevalt röövima selle süsteemi häid külgi. Need puudused ähvardavad kogu süsteemi olemasolu. Selle süsteemi suuremad teened — tootmisvõime laiendamine ja võistlusest loodetava kasu tõukejõud — näivad olevat kaduma läinud käesoleva depressiooni ja kriisi ajastul. Süsteemi puudused aga, — võimetus tootmisvõime täieliseks kasutamiseks ja toodetud varade leplikuks jaotamiseks — on näidanud end kõige halvemast küljest. Ja ühes vaesustumisest ning tööpuudusest väljakutsutud meelegaite lainega oleks ühe teise süsteemi tulek seda kohutavam. Kuid keegi ei tohi loota, et — ka sel juhul, kui praegu saadaks üle ilma vapustusteta raskustest — meie suudaksime vältida uusi sotsiaalseid raskusi ja üldist revolutsiooni kõige laiemas ulatuses, kui kord ainult väljavaated tekivad praeguste raskuste tagasitulekuks, võib olla koguni suureneva jõuga.

„Meil on tulevikus tööpoolest valida ainult kolme tee vahel: kollektiivne juhtimine, kollektiivne kontroll — või kaos, kusjuures iseenesest need vastastikuselt üksteist sugugi veel mitte ei kõrvalda. Praktiliselt saab meil olema natuke kõigist kolmest. Meile jääb järele püüda teha kõike, et kõrvaldada kolmandat võimalust, ja kahest esimesest teha võimalikult parem segu. Sest tegemist ei ole mitte lihtsalt alternatiiviga: „kas politikaanide käed eemale tööstusest“ või „jätke kõik valitsuse hoolde“, kas „eraettevõtlikkus“ või „riiklik kontroll“, kas „kapitalism“ või „kommunism“. Oleks

täielik kõrvalepõiklemine käesolevast keerukast probleemide kompleksist, kui meie arvame, et seda suudaksime lahendada ainult lõöksõnadega ja mitte mõistusega.“

Sir Arthur Salter'i võrdlemisi hiljuti ilmunud raamatut on siin pikemalt tsiteeritud, kuna see on huvitavamaid ja selgemaid mõtte-avaldusi, mis üks kapitali esindajaist on väljendanud käesoleva olundi kohta. Sellest ei hoova kahjuks aga mitte seda julgustavat optimismi, mis kapitalile oleks vajalik uue ettevõtlikkuse algatamiseks. Uueks tegevuse alguseks nõutakse seal uusi sihte ja uusi kavasid kindlama korra loomiseks tulevikuks, mis paremini väldiks uute majandusraskuste tekkimist ja annaks seega ka kapitalile uueks tegevuseks kindlustust ja julgust.

Riikide juhtijad on ses suhtes esiotsa vastuse võlgu jätnud. Kuna Vene ja Itaalia on muutnud omi majandussüsteeme juba varemini, siis peab konstateerima, et ükski riik pole leidnud käesoleva kriisi ajal kas arusaamist, julgust või jõudu luua mingisugust uut korda, vaid kõik kõiguvad esialgu ikka veel kahe maailmakorra vahel, kus Salter'i arvates on kadunud eelmise majandussüsteemi head küljed, ilma et oleks ka tunda mõne tulevase süsteemi soodustusi.

Teadlikku teotsemist võis tähele panna ainult Saksamaal Papani valitsuse poolt: see oli sihikindlalt suunatud tagasipööramisele vanale süsteemile. Kui kaua ja mil määral need püüded leiavad teostust, on raske ennustada. Peab aga küll tähelepanu juhtima asjaolule, et kõnelemata Saksa kommunistidest ja sotsialdemokraatidest on ka seni parempoolseiks peetud rahvussotsialistide loosungite seas nõudmine maapõue hüviste, maa, suurtöõnduse ja suurkapitali kas täielikuks natsionaliseerimiseks või vähemalt kindlale riiklikule kontrollile allutamiseks. Kuigi teisalt tõendatakse, nagu need loosungid olevat juhtide poolt püstitatud ainult masside petlikuks peibutamiseks, ei muuda see tõsiasi, et rahvussotsialistliku liikumisega kaasalõõnud rahvamass neisse loosungeisse usub ja nõuab nende täitmist.

Riikliku kontrolli, juhtimise ja seega ka plaanimajanduse poolt kõnelevad seega niihästi äärmised pahem- ja parempoolsed voolud, kui ka mõõdukad keskerakondade sindajad, nagu Sir Arthur Salter j. t. Selle üldise arvamuse juures on kahtlane, kas suudetakse praegu veel täielikult tagasi pöörata vana majandussüsteemi juurde.

Kui vaadelda uue majandussüsteemi loomise katseid Itaalias ja Venes, siis võib konstateerida, et ka need liiguvad samas suunas. Pealiskaudse hinnangu järgi arvatakse küll, et Itaalia ja Vene korraldavad omi majandussüsteeme täielikult lahkuminevas suunas, ometi on neil üks suur siht ühtlane: plaanimajanduse loomine. Venemaal püütakse seda luua sotsialistlikul alusel ja riiklikul juhtimisel, Itaalias aga eramajanduslikul baasil korporatiivsete organisatsioonide juhtimisel. Ka Sir Arthur Salter pooldab kindlalt plaanimajandust, kuid soovib käia kolmandat teed. Mainitu arvates pole riiklik poliitiline võim küllalt asjatundja ja erapooletu eramajanduse aktiivseks juhtimiseks, seetõttu ta soovib asu-

tada poliitilise riikliku võimu kõrval riigi majanduskodasid eramajandusse puutuvate küsimuste tehniliseks juhtimiseks. Riiklik poliitiline võim peaks jätma enesele tema arvates ainult kõrgema kontrolli teostamise.

Kõik need üldised mõtted suunduvad aga ühele lähtekohale: praegu ei ole enam tegemist lihtsa järjekorralise majanduskriisiga kapitalistliku korra piires, vaid tegemist on kapitalismi kriisiga, millest vana süsteem enam puhtal kujul uuesti ellu ei taha ärgata. Tehnika ja mõisted on sedavõrt arenenud, et uuemad vormid on muutunud paratamatuks. Küsimus seisneb vaid selles, kui ruttu riikide juhid saavad teadlikuks praegusest tõelisest olundist ja hakkavad sellekohaselt astuma tegelikke samme. Sünnib see nobedasti, siis on loota, et suudetakse vältida suuremaid vapustusi ja luua uus süsteem, kus üldise plaanimajanduse ja kollektiivse kontrolli kõrval jäävad püsima tarvilisel määral vaba algatus ja majandusliku teotsemise võimalus. Jääb aga praegune ebakindel kõikumine kahe süsteemi vahel pikemalt püsima lootuses, et majanduselu reguleerub ise automaatselt, siis on karta kõiki tabavat suurt pettumust ja praegust majandussüsteemi ähvardavaid suuremaid murranguid ja häireid.

Leo Sepp.

Toimetusele saadetud:

Eesti Loodus nr. 1.
Loodusevaatleja nr. 1.
Taluperenaine nr. 1, 2.
Eesti Naine nr. 1, 2.
Üliõpilasleht nr. 1.
Võitlus nr. 7.

ERK nr. 4 ilmub 25. märtsi paiku.

Ilmub 10 korda aastas. Tellimishind: aastas Kr. 2.—, poolaastas Kr. 1.20.

Vastutav toimetaja: *Ed. Roos*. Pea- ja tegevtoimetaja: *Edg. Kant*.

Toimetuse liikmed: *E. Ein, V. Nõges, Ed. Poom, Ed. Sahkenberg, L. Sepp, H. Tammer.*

Väljaandja: *Eesti Rahvuslaste Klubi*. Tartu, postkast 140.

G. Roht'i trükk, Tartu 1933.

ELAVA TEADUSE VIIMASED NUMBRID:

Nr. 12. **Oskar Loorits: Eesti rahva usundi maailmavaade.** Ülevaade usundliste kujutelmade ja mõistete tekkimisest ja arengust meie esivanemate teadvuses. Hing, vaim, hingeloom, hingede rännak ja uuestisünd, loodus, haiguse ja surma probleem jne. Teosest ilmneb, kui võrd „muistne“ ja „ürgne“ veel praegugi avaldub meie mõtteviisis mitmesuguste ebauskuude ning eelarvamiste näol.

Nr. 13. **Kehaehitus ja iseloom.** Kretschmeri ja teiste järgi K. Lellep. Inimese iseloomu tundmine tema välimuse järgi. Kehaehituse ja iseloomude põhitudid ning nende suhete põhiused. Iseloomu tundmise praktiline tähtsus, eriti elukutse, sõprade ja abikaasa valikul ning üldse käitumises inimestega.

Nr. 14. **Tehnika võidukäik.** Pan-Euroopa liikumise apostli R. N. Coudenhove-Kalergi kirjutis: Tehnika ja kultuur, ning Jaan Kranigi ülevaade keemia arengust ning keemia osast tänapäeva ühiskonnas.

Iga anne 1 kroon, kõites 1 kr 50 s. Aastakäigu (12 nri) tellimishind 9 krooni, mida võib tasuda osakaupa. Raha maksta posti jooksvale arvele nr. 20-36.

Eesti Kirjanduse Selts, Tartu, Suurturg 12.

Ajakirja

„KODUKESKKOOL“

tellivad kõik iseõppijad, kes soovivad saada keskkooli haridust, kuid kellel puuduvad võimalused õppimiseks tavalisest keskkoolist.

„Kodukeskkooli“ toimetaja: Peatoimetaja *Ernst Peterson*. Toimetaja *Gustav Puu*.

Toimetuse liikmed: *Dr. O. Bekman* — Gustav Adolphi gümna. õpetaja. *J. Grüntal* — Tallinna linna koolinõunik. *R. Gutman* — Tallinna linna 2. Tütarl. gümna. õpetaja. *E. Kimmel* — Tall. linna 1. Tütarl. gümna. õpet. Mag. phil. *M. Meiusi* — Gustav Adolphi gümna. õpet. *V. Orav* — Gustav Adolphi gümna. õpet. *E. Peterson-Asson* — Tall. linna 2. Tütarl. gümna. õpet. *V. Peet* — Gustav Adolphi gümna. õpet. *H. Pezold* — Tall. linna Poegli kom. gümna. õpetaja. *R. Stümper* — Gustav Adolphi gümna. õpet. *E. Susi* — pr. E. Lenderi gümna. õpetaja. *P. Viires* — Prantsuse Lütseumi õpet. *A. Öunapuu* — Tallinna Tehnikumi õpet.

Tellimisi võtab vastu talitus: Tallinn, Kinga tän. 8, kella 10–16. I, II ja III klassi tellimisi võetakse veel vastu. Klassi kursused — Kr. 35.—. Maks võimaldatud osade viisi.

Eesti Hariduse Sõprade Seltsi juhatus

Elukindlustus on selleks külvi-
väljaks, mille viljaks on teie
omaste ja teie enese muretu
tulevik.

Külviterad on mõningad kroonid
preemiatena — lõikus tuhanded
kroonid elukindlustus-
summana.

Kõiki tänapäeva moodsa elukindlustuse hüvesid pakub teile

KINDLUSTUSSELTS

„EESTI“

võimaldades

rikkalikku valikut kindlustusviisides, madalaid preemiaid, soodsaid kindlustustingimusi, soodustusi kindlustatute tervise huvides tasuta penoodilise arstilise ülevaatause, tervishoidlikke küsimusi käsitleva ajakirja ja operatsioonikulude lisakindlustuse kaudu.

Kindlustusselts „EESTI“ (asut. 1907. a.)

VALITSUS: TARTU, SUURTURG 8.

Osakonnad Tallinnas ja pea kõigis maakonnalinnades.

TARTU
PÄRMIVABRIK

A./S.

TELEF. 33.

Raamat, mis vajaline kõigile.

V. NÕGES:

ETTEPANEKUID PÕHISEADUSE MUUTMISEKS.

EESTI RAHVUSLASTE KLUBI TOIMETISED NR. 1.

Selles raamatus on antud üldine ülevaade neist tähtsamaist vahendeist, milliseid on soovitatud siiani meie riikliku elu tervendamiseks. On püütud ette näha ning äärmise erapoole tusega hinnata neid tegelikke tulemusi ja võimalikke tagajärgi, mis saavutatavad ning mis võivad ilmnedä mainitud vahendite tarvitamisel. Suurema objektiivsuse mõttes pole teiste seisukohti neis küsimusis mitte refereeritud, vaid on toodud mõtteavaldajate oma sõnadega.

Neilegi, kes ei saa pooldada ühel või teisel põhjusel autori vaateid ning positiivseid ettepanekuid, eriti mis puutuvad Riigikogu valimisseaduse muutmisse ning meie riigi valitsusvõimu organi ümberkujundamisse, võib see raamat siiski ühte või teist pakkuda, kuna ta annab võrdlemisi täieliku ülevate Põhiseaduse muutmise senisest käigust ning mõtteavaldusist selle küsimuse üle. Autor on püüdnud näidata oma positiivsete ettepanekutega uut suunda meie riikliku elu ning võimuorganite paremaks korraldamiseks, kusjuures aluseks on jäetud demokraatlik riigikord kui kõige kohasem meie rahvale.

Raamat on trükitud hääle paberile ja sisaldab 171 lehekülge tihedat teksti. Hind Kr. 3.75.

Pealadu: „Postimehe“ raamatukauplus, Suurturg 16, Tartu.
Saadaval paremais raamatukauplusis.

ERK

ULD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLITILINE AJAKIRI.

Peatoimetaja mag. geogr. *Edg. Kant*. Vastutav toimetaja keeleteadlane *Ed. Roos*. Toimetuse liikmed: dotsent dr. jur. *E. Ein*, õigusteadlane *V. Nõges*, majandusteadlane *Ed. Poom*, õigusteadlane *Ed. Sahkenberg*, majandusteadlane *Leo Sepp*, ajakirjanik-toimetaja *H. Tammer*. Väljaandja: *Eesti Rahvuslaste Klubi*.

Kaastööd lubanud: majandusteadlane *T. Enders*, riigikohtunik *T. Grünthal*, mag. phil. *R. Indreko*, majandusteadlane *J. Jaanusson*, ajakirjanik-toimetaja *E. Jalak*, õigusteadlane mag. jur. *N. Kaasik* (Genfis), eradoitsent dr. ès sc *J. Kranig*, loodusteadlane *H. Kauri*, põllumajandusteadlane *P. Kind*, direktor-*K. Kornel*, major *K. Krikmann*, Ülikooli rektor prof. *J. Kõpp*, majandusteadlane *J. Kütt*, ajakirjanik-peatoimetaja *Ed. Laaman*, koolinõunik *J. Lang*, dr. jur. *L. Leesment*, maadeteadlane *J. Maide*, kasvatusteadlane mag. phil. *M. Meiusi*, professor *H. Moora*, ajakirjanik-toimetaja *M. Nurk*, dir. *R. Olbrei*, mag. geol. *K. Orviku*, kunstiajaloolane *R. Paris*, õigusteadlane adv. *A. Peet*, kirjanik *E. Peterson*, õigusteadlane adv. *K. Peterson*, reserv-admiral *J. Pitka*, õigusteadlane *H. Pullerits*, haridusinstruktor *G. Puu*, koolidirektor *J. Roos*, mag. phil. *G. Ränk*, õigusteadlane-sündik *K. Selter*, dotsent dr. phil. *H. Sepp*, õigusteadlane adv. *A. Susi*, kindralmajor *A. Tõnisson*, Ülikooli prorektor prof. *J. Uluots*, kunstiajaloolane *Alfr. Vaga*, õpetaja *A. Vaigla*, dotsent dr. phil. *J. Vasar*, major *P. Villemi*, j. t.

Soomest mag. phil. *V. Helanen*, mag. *Y. Vuorjoki* ja Ungarist vitéz *B. Losonczy*.

Ajakiri „ERK“ käsitleb poliitilisi, sotsiaalsed, majanduslikke ja kultuurilisi küsimusi rahvuslikult platvormilt.

„ERK“ ilmub 10 korda aastas. Tellimishind aastas Kr. 2.—, poolaastas Kr. 1.20, üksiknumbrid à 25 senti. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised riigis. Toimetuse aadress on TARTU, MAARJAMÕISA 48—1. Talituse aadress: TARTU, POSTKAST 140.

„ERK“ nr. 4 ilmub 25. märtsi paiku.

KAUBA PANK

TARTUS, OMAS MAJAS, SUURTURG
NR. 12. — ÜLDTELEF. 1-83 JA 9.
JUHatuse TELEF. 2-09.

AVATUD ÄRIPÄEVITI 9—2.

KAUBA PANK (endised
Tartu Vastastikused Kre-
diit-ühisused) on asutatud
1905. aastal ja ON VA-
NEMAI D RAHAASUTISI
EESTIS.

TOIMETAB KÕIKI PANGAOPERATSIOONE.

VÕTAB RAHA HOIULE
tähtajalisele ja jooksvale arvele
ja maksab 4—6⁰%. ANNAB
LAENUSID heade kindlustuste
vastu ja võtab 7¹/₂—8⁰%. Lae-
najailt liikmemaksu ega lisa-
vastutust ei võeta. ANNAB
GARANTIID ettevõtjaile han-
gete ja maksude kindlustusks.
TOIMETAB VEKSLITE, TSEK-
KIDE JA VEOKIRJADE SISSE-
NÕUDMIST. Saadab raha kõi-
kidesse kodumaa linnadesse ja
alevitesse.

ASJAAJAMINE
KIIRE JA KORRALIK.

HIND 25 SENTI.